

ORGE D. NEDELCU

TEXTUL AUTENTIC
AL
CODULUI CIVIL ROMÂN

B. INST. ISTORIE
A. R. S. R.

I
14227
G

I. V. SOCECŪ, BUCUREȘTI

TEXTUL AUTENTIC

AL

CODULUI CIVIL ROMÂN

GEORGE D. NEDELCU
Directorul afacerilor judiciare din Ministerul justiției

BUCUREȘTI
Atelierele grafice I. V. SOCECU, Strada Berzei, 59
1905

75404

PRECUVÂNTARE

În timpul din urmă, o nouă controversă s'a ivit în aplicarea codului nostru civil.

Problema e următoarea :

Care este textul autentic al codului civil român ?

Ce anume trebuie să aplice judecătorii : textul din manuscrisul original al codului, textul publicat în „Monitorul Oficial“ cu ocaziunea promulgării codului, sau textul din colecțiunile de legi care e identic cu cel din broșura oficială tipărită la 1865 ?

Am examinat chestiunea în două lucrări publicate anul trecut.

Prima lucrare intitulată „Textul autentic al codului civil român și manuscrisul acestui cod, investit cu semnătura domnească și sigiliul Statului“, a apărut la începutul anului trecut, în ziarul „Dreptul“ No. 9 și 10 dela 1 și 5 Februarie, și în broșură, într'un număr de 100 exemplare.

Asupra acestei lucrări, o cercetare critică a fost făcută în ziarul „Epoca“ cu No. 73 dela 15 Martie 1904, la rubrică „Cronica Judiciară“, de

către D-l Em. Antonescu, profesor la facultatea de drept din București.

La cercetarea critică, am răspuns printr'o a doua lucrare publicată aproape de sfârșitul anului, sub titlul: „Încă odată textul autentic al codului civil român“, în „Dreptul“ No. 73 și 74 dela 18 și 21 Noembrie 1904.

Aceste două lucrări le-am adunat în volumul de față. Ele, împreunate, dau o lumină mai vie asupra problemei.

Lângă a doua lucrare am tipărit, în notă, și cercetarea critică a D-lui Em. Antonescu, pentru că așezate în vecinătate — lucrarea și critica — ele pot fi mai cu înlesnire apreciate.

Scopul urmărit prin scrierea ce prezint, a fost nu atât de a face un bine, cât de a împiedeca repetarea unui fapt rău.

Cu ocaziunea examinării chestiunii, am restabilit și unele adevăruri cu privire la istoricul redactării codului nostru civil.

Această scriere are ea vre-o însemnătate?

Distinsul profesor universitar, D-l Constantin G. Dissescu, a răspuns afirmativ.

Intr'un articol „Centenarul Codului Napoleon“ publicat în „Dreptul“ No. 51 dela 2 Septembrie 1904, vorbind de comemorarea Codului civil francez, D-l Dissescu spune la pagina 407 a ziarului:

„Printre numeroasele State cari au adoptat,

„silit sau din entusiasm, codul Napoleon, este
„și Statul român.

„D-l Nedelcu, Directorul afacerilor Judiciare
„din Ministerul Justiției, într'o broșură — un
„meritos studiu juridic asupra concepțiunei ideei
„unui cod civil român și a împrejurărilor nașterii
„acestui cod — (publicasem până atunci numai
„primă lucrare), a arătat amănunțit și documentat
„graba cu care s'a lucrat la 1864 și greșelile
„alcătuirii codului nostru civil. Povățuesc pe
„oamenii noștri de legi: judecători, avocați, împri-
„cinați, și mai cu seamă pe studenți, să citească
„studiul D-lui Nedelcu. Vor vedea câte idei greșite
„și-au făcut drumul în privința elaborării acestui
„cod, pe care într'un moment de nejustificată
„vanitate îl numiserăm Codul Alexandru Ion I“.

.....
Această apreciere a D-lui Dissescu, m'a în-
demnat să adun cele două lucrări și să le prezint
publicului într'un singur tot.

Ianuarie 1905

GEORGE D. NEDELICU.

I

TEXTUL AUTENTIC

AL

CODULUI CIVIL ROMÂN

ȘI

MANUSCRISUL ACESTUI COD

încetiv cu semnătura domnească și sigiliul Statului

Abyssus abyssum invocat.

Nu este o noutate, și prin urmare nu dau o știre sesațională, dacă spun că există deosebiri de text între codul civil român, așa cum e publicat în diferitele colecțiuni de legi ce au apărut până acum, și între originalul codului civil, adică manuscrisul, învestit cu semnătura domnească și sigiliul Statului.

Acest fapt a fost divulgat pentru prima oară în 1882 de repausatul Gh. Mârzescu, pe atunci profesor de drept civil la facultatea din Iași, cu ocaziunea unei interpelări ce a adresat în Adunarea deputaților Ministrului justiției, cerând revizuirea întregei noastre legislațiuni, sau cel puțin a codului civil și a procedurii civile.

Mârzescu însă, nu a adâncit chestiunea. D-sa a făcut în Cameră unele afirmațiuni neexacte. Dar, 'și-a mărturisit păcatul: nu a întrebuințat pentru studiul comparativ între «autenticul și originalul codice civil», și între codul publicat, edițiunea V. Boerescu, «edițiunea oficială a codicelui nostru civil», după cum se exprimă d-sa, decât o oră și jumătate, înainte de interpelare.

O primă eroare sau neexactitate, este afirmarea că edițiunea oficială a codicelui civil (adică edițiunea V. Boerescu, după d-sa), se compune din 1914 articole, pe când originalul proiect se compune din 1936, «adică 22 articole există mai mult în codicele autentic decât în codicele publicat».

În adevăr, ultimul articol din manuscrisul semnat de Vodă Cuza, poartă No. 1936. În realitate, și în manuscris sunt tot 1914 articole. Numerația însă a fost greșit făcută. Codicele civil, cu această neobservată greșală de numerotație — și cu alte multe greșeli de altminterlea — a fost prezentat Domnitorului spre sancționare.

În această eroare a lui Mârzescu cade și d-nu Dim. Alexandresco, profesor de drept civil tot la facultatea din Iași, când, în opera sa «Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil

român» (Iași, 1886), vol. I, sub titlul «Originele legislațiunei române», pag. XXIV, afirmă acelaș lucru.

Numerotația articolelor din codicele civil a fost îndreptată cu ocaziunea publicării legii în *Monitorul Oficial*, în care au apărut 1914 articole, iar nu 1936. Această publicare a avut loc în No. 271 dela 4 Decembre 1864, No. 7 (supliment) dela 12 Ianuarie 1865, No. 8 (supliment), No. 9 (supliment), No. 11 (supliment) și în fine în No. 13 (supliment) dela 19 Ianuarie 1865.

Relevez, cu această ocaziune, greșala strecurată în toate colecțiunile de legi (Boerescu, Bujoreanu, Șerbescu, Ghețu, Hamangiu), greșală comisă și de comentatorii dreptului civil român, că codicele civil român ar fi fost promulgat și publicat la 4 Decembre 1864. În *Monitorul Oficial* de la 4 Decembrie 1864 au fost publicate numai 347 de articole; celelalte, după cum am arătat mai sus, au fost publicate după o lună și mai bine de zile, în urma unei serioase interveniri a Ministerului de justiție către Ministerul de interne¹⁾, în No. 7 (supliment) și următoarele din Ianuarie 1865.

¹⁾ Adresa Ministerului justiției cu No. 435 din 5 Ianuarie 1865.

O învinuire mare se aduce membrilor Consiliului de Stat, prin mâna cărora a trecut în anul 1864 proiectul codicelui civil, că au lăsat să se strecoare într'ânsul lacune, contraziceri și erori nepermise.

Cauza acestor erori și contraziceri, după cum afirmă interpelatorul, și apoi mai lămurit d. Dim. Alexandresco, în opera sa citată mai sus, la aceeași pagină, ar fi pripa cu care membrii Consiliului de Stat au tradus codicele Napoleon, traducere care, după cum se exprimă d. C. Nacu, profesor la facultatea din București, în «Dreptul civil român», vol. I, pag. 32, «a rămas redacțiunea definitivă a codului nostru».

Acești trei distinși juriști povestesc, fără altă lămurire, că membrii Consiliului de Stat (I. Strat, Alex. Papadopol-Calimach, G. Vernescu, G. Apostoleanu și Alexandru Crețescu), au elaborat — sau mai bine au tradus — codicele civil în 40 zile: dela 10 Octombrie 1864, când președintele Consiliului de Stat, Constantin Bosianu, le-a trimis codul francez, împărțind materiile între dânsii²⁾, — *după cum se împarte o*

²⁾ Toate aceste materii (materiile codului francez), zice d. Dim. Alexandresco, s'au distribuit membrilor cari compuneau Consiliul de

moștenire, zice Mârzescu în interpelarea sa — până pe la 20 Noembre acelaș an, căci la 26 Noembre codul erà dejà sancționat.

Versiunea aceasta, atât de înrădăcinată și care circulă de atâta vreme, nu este în acord cu lucrările găsite în arhiva Ministerului justiției. Lucrările din Minister nu sprijină de loc versiunea.

Mârzescu, deplângând modul cum s'a unit, ficat legislațiunea la 1864, și cum țara a fost înzestrată cu codicele civil, face un mic istoric în această privință, desaproband pe membrii Consiliului că au dat la o parte codicele italian și au găsit de cuviință să aducă modificări — modificări nenorocite, adaogă dânsul — codului francez³⁾. D-sa a prezentat Adunărei deputaților atât originalul codicelui civil, cât și dosarul de lucrările pregătitoare ale acelu codice, «dosar⁴⁾ după care, spunea Mârzescu în Cameră, am umblat,

Stat la 10 Octombre 1864, și întregul cod s'a publicat la 4 Decembre acelaș an, așa încât el a fost lucrat în mai puțin de două luni, în care timp nu s'a ținut decât o singură ședință sub președința Domnitorului.

³⁾ Boerescu, în prima edițiune a colecțiunei sale, la nota cu No. 1 a art. 828, vorbind de proiectul codului civil al Italiei din 1863, zice că și acest cod a imitat tot codul civil francez (sic).

⁴⁾ Acest dosar azi nu se mai găsește. Arhiva Statului nu mai știe de rostul lui.

credeți-mă, ani întregi ca să'l descopăr, căci eră înăbușit în pulberea arhivei Statului, pentru ca să văd nu numai modul cum au lucrat membrii Consiliului de Stat, dar în acelaș timp să citesc și simulacrul de discuțiuni, cu alte vorbe, lucrările pregătitoare cari înlesnesc pe magistrați și jurisconșulți în descoperirea adevărului, adică a intențiunei legiuitorului. Nenorocire numai că nu culege cineva din acest dosar luminile necesare, spre a'și explică modificările, supresiunile făcute în codicele noastre».

Asupra timpului întrebuințat pentru pregătirea unui cod civil la noi, eu cred că se săvârșește o eroare, care nu trebue lăsată să se acrediteze, în interesul istoricului mersului lucrărilor cari au precedat unificarea legislațiunei noastre, această mare operă a lui Vodă Cuza.

Cel dintâiu care a spus câteva cuvinte în această privință, a fost Al. Crețescu, consilier de Stat, în publicațiunea sa «Comentariu al Codicelor României Alexandru Ioan» (București, 1865).

Crețescu, vorbind de codicele Napoleon că a fost trimis în Franța autorităților judecătorești spre a face observațiunile lor, zice: «La noi nu s'a putut urmă o asemenea procedură: cel puțin

nu a ajuns timpul. Consiliul de Stat n'a avut mai mult de 6 săptămâni spre a termina — *redacțiune și discuțiune* — proiectul codicelui civil» (Fascioara I, pag. 5 și 6).

Crețescu nu a tălmăcit înțelesul cuvintelor : «Consiliul n'a avut mai mult de 6 săptămâni spre a termina — redacțiune și discuțiune — proiectul codicelui civil». Ce a făcut în aceste 6 săptămâni? A terminat un proiect deja întocmit, discutându-l, dându-i redacțiunea definitivă și complectându-l? Sau a tradus materiile codului francez, împărțit pe capete, cum se împarte o moștenire? Și de aci izvor de vorbe.

Dacă ar fi să luăm ca punct de plecare ziua de 10 Octombrie 1864, când se zice că Constantin Bosianu a împărțit materiile codului francez între membrii Consiliului, apoi nu 40 de zile s'au întrebuințat la traducerea acestui cod, dar nici 30 zile, căci la 12 Noembrie, după cum se vede din dosarele Ministerului Justiției⁵⁾, codul eră deja întocmit, și o primă parte (460 articole) aprobate de

⁵⁾ În arhiva Ministerului Justiției, sub titlul : «Dosar relativ la legea codului civil», se găsește dosarul cu No. 53 din anul 1863—64, împărțit în trei volume : un volum care începe cu luna Noembrie 1864 ; al II-lea (supliment) care începe cu luna Maiu 1865 ; și III-lea (supliment) care începe cu luna Iunie 1865.

Consiliul de Stat. Aceasta reese din următoarea adresă cu No. 1500 din 13 Noembrie 1864 a președintelui Consiliului de miniștri către Ministerul Justiției:

«Pe lângă adresa d-lui vice-președinte al Consiliului de Stat, sub No. 221 *de ieri, 12 Noembrie*, primind cartea întâia din condica civilă, coprinzătoare de 470 articole⁶⁾, *aprobată* de Consiliul de Stat, sub-scrisul are onoare a o înainta d-voastre aci alăturată în original, spre cele de cuviință, rămâind a vă transmite și pe celelalte părți îndată ce se vor termină și mi se vor trimite».

Semnat, *Kogălniceanu*.

La 18 Noembrie, președintele Consiliului de Miniștri, cu adresa No. 1536, trimite Ministerului Justiției, în original, continuarea din condica civilă până la art. 1015 inclusiv, «rămâind a vă trimite, zice adresa, și celelalte părți, îndată *după cercetarea lor* de către Consiliul de Stat».

A doua zi, la 19 Noembrie, cu adresa No. 1538

⁶⁾ Cartea I-ia din manuscrisul original trimes, coprinde 460 articole, iar nu 470, cum se afirmă în adresă. Cartea II-a însă, trimisă mai în urmă, începe cu art. 471: prima greșală de numerotație strecurată în manuscris.

a Consiliului de Miniștri, se trimite Ministerului Justiției continuarea până la art. 1234 inclusiv, iar la 25 Noembrie, cu adresa No. 1557, trimite, în original, și partea finală a condiceii civile, conținând în total, spune adresa, articole 1935.

Din coprinsul acestor adrese se observă că Consiliul de Stat, în cursul lunii Noembrie, n'ar fi făcut decât să cerceteze și să aprobe un proiect de lege deja întocmit.

Antinomiile, lipsurile și erorile semnalate în codicele elaborat, cu greu puteau fi înlăturate *atunci*, într'o asemenea legiuire mare și cu totul nouă pentru noi.

Din nenorocire asemenea antinomii, lipsuri și erori, se strecoară și azi în toate legiurile — traduse tot așa după alte legiuri străine — ce se întocmesc la noi, și încă în legiuri de mică importanță, cu cadruri restrânse, dar nu de însemnătate și vastitatea codului civil.

Domnitorul Cuza, prin mesagiul cu No. 809 din 11 Iulie 1864, mesagiu reprodus în întregul lui atât de Mărzescu în interpelare, cât și de d. Dim. Alexandresco, în cartea amintită mai sus, vol I, pag. XXIII, nota I, a invitat Consiliul de Stat să se ocupe cu elaborarea proiectului de lege civilă, pentru care sfârșit să aibă în vedere

condica italiană ce i se va trimite de Ministerul de Justiție, și să alcătuiască «cu modul acesta o condică civilă cu procedura ei ⁷⁾, la care va avea în vedere și proiectul de reorganizație judecătorească ⁸⁾ votată de fosta Cameră legiuitoare».

Ministerul Justiției, a trimis Consiliului de Stat nu numai proiectul codicelui civil italian ⁹⁾, de

⁷⁾ Cu elaborarea proiectului de codice al procedurii civile au fost însărcinați prin înaltul decret domnesc din 26 Martie 1863, G. Costaforu și B. Boerescu. Aceștia, prin petiția înreg. la No. 8591 din 1863 au cerut să li se pue la dispoziție științele căpătate de practica judecătorească (dos. No. 24 din 1862).

Proiectul însă a fost întocmit numai de Boerescu, ajutat fiind și de Al. Crețescu, care a lucrat procedura judecătoriilor de plăși. Boerescu și-a depus raportul către Consiliul de Stat în Maiu 1865.

Proiectul de lege fiind trimis în desbaterea Corpurilor legiuitoare, Boerescu a fost însărcinat prin ordonanța domnească cu No. 774 din 29 Mai 1865 (dos. No. 53 din 63) să-l susție înaintea adunărilor. Adunarea electivă a votat procedura la 21 Iunie 1865, iar Corpul ponderator la 28 ale aceleiași luni.

⁸⁾ Cu legea asupra organizării judecătorești a fost însărcinat tot Vasile Boerescu.

⁹⁾ Acest proiect italian a călăuzit în multe materii pe Consiliul de Stat. Din el s'au reprodus art. 751, 756, 761, 942, 967, 971, 986, 1003, etc., din codicele nostru, spune d. Dim. Alexandresco, în nota 2 dela pag. XXIII a vol. I din opera citată. — Că Consiliul de Stat s'a servit de codul italian, zice d. Alexandresco, mai reese și din corespondența aflată în dosarul cu No. 53 relativ la codul civil, ce se păstrează în arhiva Ministerului Justiției. (N'am putut da peste această parte a dosarului cu No. 53, în care s'ar copinde corespondența de careeste vorba).

care Cuza face mențiune în mesagiul său, *dar și un proiect de codice civil elaborat deja în anii 1862—1863*¹⁰⁾, ca să'l completeze în toate părțile sale.

Aceasta rezultă din referatul Ministrului Justiției cu No. 55990 dela 23 Noembrie 1864 către Consiliul de Miniștri, prin care cere autorizarea de a supune Domnului codicele civil spre sancționare și promulgare. Este dar o dovadă mai mult că Consiliul, în cele 40 zile de care vorbesc juriștii noștri, nu a făcut decât să cercezeze, să completeze și să termine — dându-i redacțiunea definitivă (traducând, firește, după codul francez), proiectul codicelui civil deja întocmit — tradus și el — ce-i fusese trimes de Ministerul Justiției¹¹⁾.

Iată coprinsul referatului de care este vorba:

¹⁰⁾ De un proiect întocmit în 1862 și luat în discuțiune de Consiliul de Stat în 1864, amintește chiar și d. Dim. Alexandresco, în cartea sa vol. I, la pag. 9 sub titlul «Despre sancționarea, promulgarea și publicarea legilor. (Vezi Al. Crețescu, fascioara I-iu pag. 38, după care reproduce d. Alexandresco).

¹¹⁾ În acel timp era în mare cinstă legislațiunea franceză, care — zice Crețescu în fascioara I-iu la pagina 4 — prin meritul său intrinsec câștigase aprobațiunea universală. Din rândurile de mai jos se va vedea mai mult spiritul timpului asupra legislațiunii franceze. Era firesc ca codul Napoleon să fie luat de model.

«Este o jumătate de secol de când condicile noastre civile nu au luat nici o prefacere. În timp când s'au introdus la noi aceste legi, moravurile erau foarte simple; comerțul, industria și în genere toate daraverile dintre locuitori se aflau restrânse cu desăvârșire. Pentru o asemenea situațiune, legile atunci introduse erau îndestule spre a garanta averile și tranzacțiile în societate; astăzi însă când am intrat pe o cale cu totul nouă, când comerțul și tot felul de tranzacții au luat o dezvoltare foarte mare, și când moravurile, obiceiurile noastre au luat o transformare din cele mai radicale, legile vechi nu mai sunt compatibile cu trebuințele actuale; ele nu mai reprezintă garanțiile sub care, într'un stat bine organizat, trebuie să fie puse toate relațiile în societate.

«Povățuit dar de aceste noi trebuințe, reclamate în genere de țară, și spre a îndeplini dorința Măriei Sale Prințului Domnitor, d'a se pune justiția sub toate garanțiile putincioase, *am invitat pe Consiliul de Stat a lua în a sa cercetare condica civilă ce fusese elaborată încă din anul 1862 și 1863 de o comisiune ad-hoc, a o completa în toate părțile sale.* Consiliul de Stat acum 'mi înaintează opera sa».

«Această condică civilă, pe lângă că regulează în

dispozițiile sale toate chestiunile de drept și pune legislația țării în acord cu nouile principii fundamentale, apoi este ultima operă prin care legislațiunile ambelor Principate se unifică și printr'însa dispare orice urmă de deosebire ce mai putea exista între ambele Principate.

«Punând dar în examinarea și aprecierea Domniei-Voastre această condică civilă, vă rog a încuviința de a se cere dela Domn sancțiunea și promulgarea sa, chiar de acum, spre a se putea pune în aplicație după șase luni dela a sa promulgare».

Din dosarele ce se mai găsesc în arhiva Ministerului Justiției, n'am putut dovedi cine anume a compus comisiunea care în 1862—63 a elaborat condica civilă amintită în referat.

Ideia unificării legislațiunei, care erà un pas către unirea Principatelor, unirea morală, a preocupat pe Cuza încă dela începutul domniei.

La 13 Octombrie 1859, Ministrul Justiției al țării Românești, ad-interim, G. Crețeanu, cu raportul No. 8833 (dos. 85 din 1859 pentru înființarea proiectului de lege) cere Măriei Sale Domnului să se creeze un corp de legi care să asigure libertatea și proprietatea persoanelor, precum și

deosebitele transacțiuni între dânsule, și «având în vedere art. 35 al Convenției care pune comisiei-centrale îndatorirea de a revizui condicile existente și de a ajunge la o unitate de legislație, și luând de altă parte în considerație, că de ar trebui să se creeze un corp de legi, discutându-se articol cu articol, nici în zece ani nu s'ar putea termina o asemenea lucrare¹²⁾; considerând, în sfârșit, că cele mai multe Statuti civilizate au

¹²⁾ Discutarea unei legi, articol cu articol în Corpurile legiuitoare mai are și un alt inconvenient. Iată ce zice publicistul Cormanin, citat de Ministrul Justiției, Eug. Stătescu, în expunerea sa de motive la proiectul de lege, propus Senatului în sesiunea 1885—1886, pentru înființarea unei comisii permanente de legislație: «Legislațiunea, regimului reprezentativ are prea adesea defectul unei deliberațiuni svăpăiate în mijlocul pasiunilor sgomotoase ale tribunei. Adeseaori pretinse amendamente, improvizate în pripă, fără cugetare, și adoptate prin aclamațiune, răstoarnă toată economia unei legi, și nu se mai găsește în raport nici cu principiul ei, nici cu articolele ce urmează sau cari preced, ceea-ce face că legea este expusă a lipsi de unitate în coprinsul ei, de generalitate în efectele ei, de eficacitate în mijloacele ei și de prevedere în scopul ei.

Și alți autori adaogă :

«Discuțiunea articolelor este expusă la toate întâmplările adoptărei sau respingerei fiecărei dispozițiuni, fără corelațiune cu ceea-ce precede sau urmează, la toată incoerența introducerii unor amendamente ne-coordonate cu restul legii, cari se repetă sau se contrazic; și Camera nu are nici un mijloc spre a se garanta contra confuziunii unor debateri, unde totul se improvizează: discursuri, propuneri și redacțiuni».

adoptat codicele franceze ca cele mai perfecte, propune adoptarea acestor condice.

Vodă Cuza, cu mesagiul No. 468 din 22 Octombrie 1859, în puterea art. 33 din Convenție trimite comisiei centrale propunerea care are următoarea cuprindere :

PROPUNERE

de un proiect de lege pentru adoptarea codicelor franceze

Art. 1. Conдика civilă franceză, cea de procedură, conдика comercială, conдика penală și de instrucție criminală, sunt adoptate în Principatele-Unite.

Art. 2. Asemenea, organizarea judecătorească a Franciei este adoptată în Principate.

Art. 3. Un membru al comisiei-centrale, împreună cu doi membrii, unul de fiecare Cameră a Principatelor-Unite, împreună cu miniștrii justiției din ambele Principate, vor fi însărcinați a modifica articolii condicei franceze câți vor fi în flagrantă incompatibilitate cu religia și obiceiurile noastre, și să se pue în lucrare fără a mai trece în Adunări.

Art. 4. În termen de două luni după adoptarea acestui proiect de comisia centrală și de

Adunări, miniștrii justiției împărțindu-și lucrarea, să gătească traducerea desăvârșită a condicelor prin traducători retribuiți și cari să aibă cunoștință de drept și de literatură română.

Mai târziu, în Ianuarie 1860, s'a revenit asupra părții finale a art. 3, în sensul ca modificările aduse condicilor franceze să treacă prin dezbaterea comisiei centrale¹³⁾ și a Adunărilor legiuitoare.

În anul 1862, președenția comitetului legislativ provizoriu, cu adresa No. 11 din 9 Iunie, trimite Ministerului justiției proiectul de lege, votat de comitetul legislativ la 7 Iunie 1862, pentru înființarea unui comitet de persoane *speciale*, spre a prelucra un cod civil și un cod de procedură, uniform pentru Principatele-Unite, care să fie înaintat Adunărei legislative. Proiectul a fost depus la Cameră cu mesagiul No. 436 din 20 Iunie 1862¹⁴⁾ «Pentru ca lucrarea să se facă

¹³⁾ Comisia centrală a fost desființată prin legea promulgată cu decretul No. 93 din 14 Februarie 1862.

¹⁴⁾ La 6 Martie 1862, cu decretul domnesc No. 153, a fost promulgată legea pentru înstituirea unui comitet provizoriu, cu însărcinarea de a elabora proiectele de legi ce au a se supune de guvern la delibărările Adunărilor legiuitoare (Dos. No. 49 din 1861, atingător de promulgarea legilor prin canalul Ministerului Justiției, și altele de asemenea natură).

mai cu râvnă, zice expunerea de motive ce însoțește proiectul de lege, am socotit de cuviință a prevedea pentru membrii acestui comitet o remunerație de 2000 lei pe lună, și ca să nu se prelungească lucrul nedeterminat, se pune îndatorire acestui comitet, prin lege, de a predă lucrarea sa în termen de un an».

La 29 Augst 1862, Consiliul de Miniștrii cu adresa No. 673 (dos. No. 24 din 1862, intitulat «pentru proiecte de legi»), scrie Ministerului justiției :

«Comisia însărcinată cu unificarea legilor, având trebuință a cunoaște proiectul de lege elaborat în timpul domniei Prințului Știrbei de către o comisie compusă de d-nii Ferechide și Costaforu, pentru căsătorii, și care lucrare s'a înaintat Ministerului justiției, subsemnatul invită pe acest onorabil Minister a trimite cât mai neamânat la cancelaria Consiliului miniștrilor sus zisul proiect de lege ¹⁵⁾ pentru trebuința arătată».

Semnat, *N. Crețulescu,*

Pentru înlesnirea lucrărilor comisiunei, Ministerul justiției, la 19 Octombrie 1862, a trimes

¹⁵⁾ Proiectul de lege cerut, nu a fost găsit în arhivele Ministerului Justiției.

următoarea circulară sub No. 22579, autorităților judecătorești :

«Ministerul găsindu-se în prelucrare de proiecte asupra legilor, și a procedurilor, în scopul de unificarea lor pentru ambele Principate, subscrisul vă invită ca și d-voastră să'i dați opiniunea asupra vițiilor sau a neîndeplinirilor ce veți fi însemnat asupra lor, cum ar trebui a se îndreptă și ca ce socotiți că s'ar cuveni a se îndeplini, și aceasta cât se va putea mai neîntârziat».

Printre rapoartele venite la Minister, ca răspuns la circulara dată, am găsit trei, cari dovedesc o mai întinsă cultură juridică la cel ce le-a trimes. Acestea sunt rapoartele cu No. 2620, 3190 și 3291 din 8, 25 și 29 Aprilie 1863 ale președintelui trib. Romanați, G. G. Fălcoianu. In ele se ocupă de materia contractelor partea III din codul civil Caragea, cu legea pentru închirieri și arenzi din anul 1852, de materia stelionatului, de privilegii și ipoteci, și de materia expropriațiunei forțate și a ordinii între creancieri. Fălcoianu propune adoptarea legiuierei franțuzești, «care în multe provine dela legile romane».

In ce timp comisiunea specială instituită la 1862 pentru codicile civil și-a depus lucrarea, de

asemenea n'am putut dovedi din cauza lipsei dosarelor din archiva Ministerului¹⁶⁾.

Este cert însă, după cum s'a văzut din cele zise mai sus, că lucrarea acestei comisiuni a fost trimisă Consiliului de Stat la 1864 și că Consiliul a luat-o în discuțiune (Alexandru Crețescu o și afirmă categoric în «Comentariul codicelor României»).

Acesta este adevărul în istoricul redactării codului civil.

Am stăruit în această povestire plictisitoare, și în aparență fără interes, pentru că am crezut că e bine să fac să se șteargă impresiunea ce a lăsat — cred și altora, după cum 'mi-a lăsat și mie — cele spuse de Mârzescu în Cameră, și în cărțile domniilor-lor de d-nii Alexandresco și Nacu, și anume impresiunea că : într'o dimineață din a doua jumătate a anului 1864, Cuza-Vodă,

¹⁶⁾ In Ianuarie 1863, comisiunea lucră încă la codicele civil. Iată ce spune inspectorul judecătoresc Al. Crețescu în adresa sa, cu No. 542 din 9 Ianuarie 1863, către Minister (Dos. No. 24 din 1862): «Proiectul de lege ce, prin adresa Dv. No. 22995, ați însărcinat pe consiliul inspectoral a lucră, va face parte din codicele civil de care se ocupă astăzi comisiunea instituită pentru unificarea legislativă a Principatelor-Unite. Spre a evita dar orice confusiune în împărțirea lucrărilor între zisa comisiune și consiliul inspectoral, ne socotim datori a vă supune la cunoștință aceasta».

trezindu-se din somn cu ideia de a unifica legislația țării, a dat poruncă sftenicilor săi; iar aceștia, cât te-ai șterge la ochi, au îndeplinit porunca lui Vodă, îmbrăcând țara, fără nici o chibzuială, cu cea dintâiu haină ce le-a căzut în mână ¹⁷⁾.

D. Dim. Alexandresco a ținut să ducă această impresiune și în străinătate. D-sa, în publicațiunea tipărită în Belgia acum vre-o 7 ani (un volum), sub titlul: «Droit ancien et moderne de la Roumanie; étude de législation comparée», a tradus în franțuzește (Capit. XIX, «Sources du droit», pag. 490), tot ce scrisese în 1886 asupra chestiunii, în «Explicațiunea sa teoretică și practică a dreptului civil român», complectând informațiunile și arătând mai pe larg greșelile de copist din manuscrisul codicelui civil semnat de

¹⁷⁾ Poate că chestia n'ar merita atâta bătaie de cap, din punctul de vedere al rezultatului lucrărilor comisiunii, fiindcă, zice unii, cu atât mai rău că s'a lucrat și chibzuit mai mult timp, căci erori și antinomii tot s'au strecurat. S'au strecurat erori și antinomii... Aș vrea să văd o legiuire perfectă, nu la noi, unde nu există aparatul legislativ, dar în alte țări, unde câte o chestiune se studiază ani de zile. La noi, slavă Domnului, tot așa lacune, tot așa incoerențe, tot așa nu se ține seamă de tradițiile și obiceiurile românești și astăzi în legiuirile ce se făuresc. Nu voiesc să zic nimic de comisiunile speciale ce se întocmesc azi pentru fiecare lege, și de modul cum ele își îndeplinesc misiunea. Zic numai ce-au mai zis și alții: *n'avem legislatori de profesiune.*

Vodă (a menținut chiar și afirmațiunea că manuscrisul coprinde 1936 articole. De ce d. Alexandresco nu o fi numărat articolele când a fost secretar general al Ministerului Justiției? A avut manuscrisul și lucrările codului civil de atâtea ori în mână, o spune chiar d-sa în publicațiunea franceză).

La pag. 501, d. Alexandresco scrie : « Si, du code civil, nous passons au code de procédure civile, qui a été *fabriqué*¹⁸⁾, si nous pouvons nous exprimer ainsi, à la même époque et de la même manière, nous y constatons, à notre grand regret, les mêmes irrégularités et contradictions.

« Les sources de ce code sont, d'une part, la procédure civile française, et, d'autre part, la loi de 1819 sur la procédure civile du canton de Genève. Malheureusement, les principes des deux législations n'ont pas été combinés ni mis d'accord », etc.

În notă, d. Alexandresco amintește : « Cette procédure est l'œuvre d'un jurisconsulte de valeur, feu Basile Boeresco »¹⁹⁾.

¹⁸⁾ Cuvântul e subliniat de d. Alexandresco.

¹⁹⁾ Ce ironie ! O asemenea bazonie (după d. Alexandresco) de procedură, a été *fabriqué* est l'œuvre d'un ~~un~~ jurisconsulte de valeur.

Am arătat în nota cu No. 7, în ce timp Boerescu a fost însărcinat cu elaborarea procedurii, și când 'și-a depus lucrarea. Procedura a fost trimisă apoi în desbaterile Corpurilor legiuitoare, iar Boerescu, prin ordonanța domnească din 29 Maiu 1865, autorizat să o susție.

De ce D. Alexandresco a vrut să spună că procedura civilă a fost *fabricată* în acelaș timp și în acelaș mod ca și codicele civil? Mister. Poate că, pentru ca să confirme și mai mult că unificarea legislațiunei noastre la 1864 s'a făcut în acele faimoase 40 zile; poate că, pentru ca impresiunea să fie și mai puternică în străinătate ²⁰⁾.

Și străinătatea nici nu poate să nu creadă afirmațiunile unui Alexandresco, mai cu seamă când pe coperta cărței sale vede scris: «Professeur de droit civil à l'Université de Iassy, ancien magistrat, ancien secrétaire général du Ministère de la justice, ancien député, commandeur de l'ordre de la Couronne de Roumanie, officier de l'ordre de l'Étoile, etc.».

²⁰⁾ Se va fi știind oare peste graniță că, între altele, și pentru această operă a unificării legislațiunei, așa de bine vorbită de d. Alexandresco, d-sa a dedicat «uriașă lucrare» «Explicațiunea dreptului civil român» lui Cuza, cu următoarele cuvinte: «In memoria marelui și nemuritorului Domnitor *Alexandru Ioan I Cuza Voevod*, care a realizat unirea țării r surori și unificarea legislațiunei?»

Ceea-ce este adevărat în interpelarea lui Mâr-
zescu, este descrierea stărei deplorabile, uimitor
de deplorabilă, în care se găsește manuscrisul
codului civil investit cu semnătura domnească.

Mare grabă trebuie să fi pus copiştii cari au
copiat originalul codicelui, care, rânduri-rânduri —
pe măsură ce se copîia — a fost trimis Ministe-
rului Justiţiei prin organul cancelariei Consiliului
de Miniştri ²¹⁾. De aci erorile grozave de copist,
până şi la numerotaţie. Şi această grabă nu se
poate explica decât prin zorul ce trebuie să fi
dat Ministerul Justiţiei ca să promulge legea,
zor ce se întrevede atât în fraza dela sfârşitul

²¹⁾ Din examinarea manuscrisului, se vede că au fost întrebuinţaţi
opt copişti la copiat, căci se disting opt feluri de scrieri.

referatului către Consiliul de Miniștri, reprodus mai sus, cât și din cele ce urmează.

Ministerul Justiției, deși nu primise dela Consiliul de Stat manuscrisul codicelui civil (ultima parte, după cum am arătat mai sus, i-a fost trimisă la 25 Noembre), el, la 23 Noembre a făcut referatul la Consiliu pentru ca să ceară autorizarea să sancționeze legea. În acest scop, Consiliul a ținut o ședință, sub președința Măriei Sale Domnului, în ziua de 25 Noembre, adică în ziua când partea finală a codicelui eră pe drum spre Ministerul Justiției.

Iată jurnalul Consiliului de Miniștri, aprobat de Domnitor :

JURNAL

Sub președința Măriei Sale Domnului.

Astăzi, Mercuri, în 25 Noembre 1864, în ședința Consiliului de Miniștri, luându-se în băgare de seamă referatul D-lui Ministru al Justiției, Cul-telor și Instrucțiunei, No. 55990, și proiectul de legea civilă ;

Consiliul, pentru cuvintele expuse în zisul referat, încuviințează ca d. Ministru al Justiției,

-

Cultelor și Instrucțiunii Publice, să supue la sancțiunea Măriei Sale condica civilă în cestiune.

Semnați : *Kogălniceanu, Xrefulescu, L. Steege, Bălănescu.*

A doua zi, 26 Noembre, — zi în care, sub No. 71311, s'a înregistrat la Ministerul Justiției adresa cu care a sosit ultima parte a originalului codicelui civil, — cu raportul No. 56394, s'a supus Domnitorului decretul pentru sancționarea și promulgarea legii.

Pe acest raport se află scris : «Se sancționează», (ss) *Alecsandru Ioan*; iar decretul, adică așa zisul original-manuscris al codului civil, semnat de Vodă, poartă No. 1655 din aceeași zi, 26 Noembre 1864.

Nici nu se putea da un mai mare zor pentru sancționare. După cum rezultă din apropierea datelor de mai sus, lui Vodă s'a supus ca să iscălească chiar manuscrisul copiat, în repezeală, la Consiliul de Stat, și sosit rânduri-rânduri la Ministerul Justiției. De sigur, acest manuscris, nici n'a fost colaționat; altfel, s'ar fi putut observa erorile, barem cele de numerotație. Că la Minister n'a fost recopiat, nu mai încapă îndoială.

Mârzescu a mai afirmat, în desvoltarea interpelărei sale, că «manuscrisul» este *codicele autentic* al legii noastre civile, și că edițiunea oficială a codicelui civil, este aceea publicată în colecțiunea de legi a lui Boerescu.

Cestiunea de a se ști, care este ediția oficială a unei legiuiiri, care este textul original și autentic, prezintă o mare importanță.

Prezintă importanță pentru judecători, căci ei trebuesc să știe care este în adevăr coprinsul textului de lege ce aplică; prezintă importanță și pentru Ministerul Justiției, căci el ca depozitar al originalelor de legi, este obligat să libereze copii legalizate după textele de legi, când i se cer de părți, pentru a se servi cu ele în străinătate, sau a face dovadă înaintea autorităților noastre judecătorești de adevăratul coprins al vre-unui text de lege.

Este netăgăduit că se consideră ca text original și autentic, când alte dispozițiuni nu s'au luat, atât manuscrisul semnat de Capul Statului, cât și publicarea făcută în *Monitorul Oficial*, cu ocaziunea promulgărei legii.

Naște întrebarea: manuscrisul codicelui nostru civil, semnat de Vodă Cuza, sau publicațiunea apărută în *Monitorul Oficial* în 1864 și conti-

nuată în 1865, cu ocaziunea promulgărei, pot ele servi de text autentic al codicelui civil, pe care să se bazeze autoritățile judecătorești în judecata pricinilor?

Ca să zicem că pot servi de text autentic, trebuie să vedem dacă ele sunt aplicabile, trebuie să avem încrederea că ele reproduc exact articolele formulate de legiuitor, sau că conțin un tot complet, fără omisiuni, sau erori, cari să dea naștere la nedumeriri ce nu se pot pătrunde.

Răspunsul la această chestiune îl dă simpla examinare atât a manuscrisului codului civil, cât și a publicațiunei din *Monitrul Oficial* cu ocaziunea promulgărei. Dintr'o ușoară examinare se va vedea ce valoare au aceste două opere, ce încredere inspiră și ce temei se poate pune pe dânsle.

În afară de îndreptări de titluri, de capitole, de secțiuni, de paragrafe și de cuvinte; de adaose de prepozițiuni, de conjuncțiuni, de articole de trimitere și de virgule (cine nu știe importanța unei virgule pentru înțelegerea cugetărei celui ce a scris), manuscrisul codicelui civil se prezintă în chipul următor :

Cartea II-a începe cu art. 471, deși Cartea I-a sfârșește cu No. 460.

Numerotația Cărții a II-a, dela al 8-lea articol înainte — art. 478 — începe să fie greșită. Greșelile continuă până la art. 974. Intre art. 478 și 974, numerotația este rasă, sau ștearsă și îndreptată, dar așa de rău îndreptată încât între art. 623 (corespunzător cu art. 613 din codicele tipărit) și art. 624 (art. 615 în codicele tipărit) figurează un articol care poartă No. 619, deși acest No. îl mai poartă articolul respectiv care vine la rând. Acest al doilea articol 619 corespunde cu art. 614 din codicele tipărit.

La art. 481 (471 din codicele tipărit) se află adăogate printre rânduri cuvintele «*lucrurilor imobile*» după cuvântul «*usufructul*».

Textul art. 746 din manuscris, formează în codicele tipărit ultimele două aliniat ale art. 736.

Articolul care poartă No. 762 în manuscris, este șters și deasupra stă scris: «*acest articol s'a suprimat în urma chibzuirei în Consiliul de Miniștrii*». La sfârșitul notiței se văd inițialele semnăturii lui Krețulescu, Ministrul Justiției de atunci. Articolul suprimat are următoarea coprințere: «*Chiar când fiul sau descedentele ar fi fost dispensat expres de datoria de a raportă darurile, el nu poate pōprî darul decât până la com-*

plectarea părței disponibile ; ceea-ce ar trece mai mult, este supus la împărțeală».

La art. 826 (815 din codicele publicat) sunt adăogate la ultimul alineat cuvintele: «*sau neemancipat*», fără nici o mențiune.

După art. 892 (881 din codicele tipărit) urmează art. 894 în loc de 893. Cel care a îndreptat numerotația a sărit numărul. Textul însă al acestui art. 894, este al articolului care în adevăr trebuia să urmeze și care în codicele tipărit poartă No. 882.

La art. 1072 (1060 din codicele tipărit) se află șters cuvântul *debitul* din fraza: . . . «sau cari nu sunt ținuți de a plăti *debitul*, decât în proporțiune cu părțile lor hereditarii». In josul paginei e notița următoare: Vorba «debitul» este ștearsă cu consimțământul consiliului». Secretar general (s) *A. Vericeanu*.

La art. 1120 (1108 din codicele tipărit) se află șterse fără nici o mențiune, dela alineatul cu No. 2 cuvintele «cu prețul său» din fraza . . . «dobândind un imobil plătește *cu prețul său* creditorilor».

La art. 1239 (1227 din codicele tipărit) se află șters fără nici o mențiune, un ultim alineat cu următoarea coprindere: «*Regulele prescrie în*

acel cap. vor forma dreptul comun al României».

La alin. II al art. 1269 (1257 din codicele tipărit) se află șters cuvântul *civilă*, din fraza . . . «sau de nesolvabilitate *civilă* a bărbatului».

Două articole consecutive poartă acelaș număr: 1786. Aceste articole corespund cu art. 1774 și 1775 din codicele tipărit.

După art. 1790 (art. 1779 din codicele tipărit) urmează art. 1792. Copistul a sărit numărul.

No. 1827 îl poartă două articole consecutive cari în codicele tipărit au numerile 1815 și 1816.

La art. 1856 (art. 1845 din codicele tipărit) se află adăogate cuvintele: «*ca particularii*» fără nici o mențiune.

La alineatul al 3-lea al art. 1769 (1858 din codicele tipărit) se află adăogate printre rânduri cuvintele: «*la altul care este de bună credință*».

La art. 1876 (art. 1865 din codicele tipărit), la alineatul cu No. 1 se află ștearsă o frază finală: «*fie în materie litigioasă sau simplu de execuțiune*», și se vede adăogat înainte de cuvântul «incident», cuvântul «*numai*».

Dapă art. 1878 (1867 din codicele tipărit) urmează art. 1889 (o săritură de 10 articole). Din examinarea manuscrisului se constată că copistul,

după art. 1878, în loc să scrie 1879, a scris 1789. Sutimele 7 se văd îndreptate în 8 (îndreptare făcută și articolelor următoare); zecimile însă rămânând neîndreptate, s'a continuat cu noua greșală de 10 articole în plus, cari adăogate la plusul de 11 numere de mai înainte, constitue o diferență de 21 articole mai mult.

După art. 1918 (1897 din codicele tipărit) urmează art. 1920. Copistul a mai sărit un număr.

Iată manuscrisul.

În așa condițiuni, poate el servi de text autentic, de original? Cine va avea curagiul să'l prezinte judecătorilor și să le zică: judecați după dânsul? Ce să aplice din el? Ce este adevărat în el? Cari ștersături și adăogiri să le creadă de bune, și cari nu? Și oare textele în cari nici o îndreptare nu este făcută, sunt ele adevăratele texte formulate de legiuitor? Cine completează lipsa articolelor de trimitere? Dacă numerotația a rămas neîndreptată, dar de coprinsul textelor ce să credem?

Acest manuscris nu poate aduce decât perturbațiuni, confuziuni și rătăcirii. El trebuie înlăturat, dat uitărei, înmormântat cum a și fost înmormântat până a venit Mârzescu și a găsit de cuviință să'l desgroape.

Asupra îndreptărilor făcute nimic nu ne poate lămuri, nici chiar dosarul de lucrările pregătitoare ale codicelui civil, dosar prezentat de Mârzescu Camerei și dispărut și el din arhivele Statului.

Iată ce a zis repozatul Mârzescu în Cameră de coprinsul acestui dosar: «Nici o lumină în acest colosal dosar de elaborarea codicelui civil, afară doară de ștersăturile cu condeiul de plumb, și de îndreptările făcute, când cu o mână când cu alta, după cum se sculau membrii Consiliului de Stat mai de dimineață și veneau cu meditațiunile legislative de peste noapte mai încordate».

Publicațiunea făcută în *Monitorul Oficial* cu ocaziunea promulgării codicelui civil, de asemenea nu poate fi luată ca text autentic, nu poate fi crezută ca cuvânt de evanghelie²²⁾. Barem această

²²⁾ Ministerul Justiției a trimis la *Monitorul Oficial* spre publicare codicele civil în modul următor: La 26 Noembrie (în ziua sancționării) cu adresa No. 56467, cartea întâia, cu invitare «să se publice fără cea mai mică întârziere»; «iar cele trei cărți următoare, zice adresa, până a finitul acestui codice, vi se va trimite pe dată ce 'mi veți comunica că este gata a se săvârși publicarea cărții I, astfel ca să nu se întrerupă publicarea întregului cod. Corectura se va face la Consiliul de Stat». La 28 Noembrie cu adresa No. 56630 a trimis și continuarea de la cartea II, art. 451 până la art. 651; iar la 3 Decembrie 1864 cu adresa No. 57573 a trimis și finalul codului cu invitare să se publice în *Monitorul Oficial*, «negreșit în cursul acestei săptămâni».

publicațiune nici n'a fost cercetată. Nici chiar Mârzescu nu a răsfoit-o.

Atât de puțin a fost ea cercetată, încât toată lumea a crezut că codicele civil a fost promulgat și publicat (în întregul lui, zice d. Alexandresco la pag. XXIV din cartea sa) la 4 Decembrie 1864, (ultimele 430 articole însă, au fost publicate, după cum am spus mai sus, în *Monitorul* dela 19 Ianuarie 1865).

Cel dintâiu care a săvârșit greșeala asupra datei publicărei, a fost Vasile Boerescu, în colecția sa de legi, și după el au reprodus-o toți.

Publicațiunea din *Monitorul Oficial* are, pe lângă aproape toate îndreptările văzute în manuscris, și unele îndreptări ce nu se găsesc făcute în manuscris. Nimeni însă nu a prezidat la publicare, de și în adresa către direcția *Monitorului Oficial* se zicea că corectura se va face la Consiliul de Stat. Așa, s'a omis a se publica 8 articole dela secțiunea «*Despre obligațiuni divizibile și nedivizibile*: articolele 1058 până la 1065 inclusiv, (*Monitorul Oficial* (supliment) No. 9 dela 14 Ianuarie 1865, pag. 44).

În foarte puține texte din *Monitor* sunt trecute articolele la care trimite legiuitorul. În locul articolelor de trimitere se găsesc locuri goale, și

uneori nici locuri goale, la următoarele articole: 1878, 1871, 1870, 1866, 1861, 1856, 1849, 1813, 1806, 1803, 1764, 1758, 1742, 1253, 1249, 1248, etc.

Știe oricine că fără articolele la care trimite legiuitorul, textele de lege nu pot avea nici un înțeles. În manuscris, unele articole de trimetere sunt însemnate mai târziu.

Iar ca deosebiri mai însemnate între *Monitorul Oficial* și manuscris (printre o mulțime altele mai mici, cari uneori schimbă înțelesul textului), semnaliez alineatul II dela art. 380. Întreg acest alineat, care există în *Monitor* și în colecțiunile de legi, lipsește în manuscris. La art. 1495, din contră, în manuscris (art. 1507) există, la finele alineatului II, următoarele cuvinte: . . . «în această societate decât în ceea ce privește folosința lor». Și apoi un al III-lea alineat: «Orice stipulațiune ținătoare a coprinde în această societate proprietatea unor așa bunuri, este iără putere».

Cuvintele dela finele alin. II și întreg alin. III, nu există nici în *Monitorul Oficial* nici în colecțiunile de legi, nici în edițiunea oficială.

Iată și publicațiunea din *Monitorul Oficial* în ce condițiuni se prezintă.

Dacă numai aceste omisiuni ar fi, și încă pu-

blicațiunea devine inaplicabilă, nu poate servi de text autentic. Nu e vorbă, Ministerul Justiției nu a recomandat'o de loc autorităților judecătorești, când le-a vorbit de studiul legii civile și de aplicarea ei²³⁾.

De remarcat este că nici astăzi nu suntem pătrunși de importanța promulgării și publicării unei legiuiri. Grija promulgării și publicării este lăsată, de obicei, în sarcina a câte unui scrib de prin biurourile Ministerelor.

După cât știu, un singur Ministru a fost preocupat de exactitatea textului legii, care avea să servească ca text autentic și original. Cu

²³⁾ Nici textul vechii proceduri civile din *Monitorul Oficial*, publicat cu ocaziunea promulgării ei, nu poate fi considerat și servi de text autentic. Iată ce spune primul procuror al tribunalului Dolj (cu nu am controlat), în raportul său cu No. 191 din 16 Septembrie 1865, către Ministerul Justiției (Dosarul intitulat «Procedura condiceii civile», cu No. 53 din 1863):

«Prin mai multe ordine, ne-ați pus îndatorire a face conferințe între noi asupra codicelui civil și procedura lui, însă ne este peste putință a ne ocupa cu procedura, neavând încă broșurile acestei legi, căci cu *«Monitorul nu ne putem servi, nefiind destul de corect.*

«Binevoii dar, vă rog, a ne trimite asemenea broșuri, spre a putea merge deodată cu studiul codului civil și procedurii lui».

Ministerul justiției, cu toate că a fost încunoștiințat că publicațiunea din *Monitor* nu poate servi autorităților judecătorești, n'a făcut nici o rectificare în *Monitor*, ci s'a grăbit să trimită broșura «edițiunea oficială» a procedurii civile.

ocaziunea promulgării codului de comerț, în anul 1887, Ministrul Justiției, Eugeniu Stătescu, în raportul său către Rege, zice: «Prin proiectul de decret, ce am onoare a supune Majestății Voastre, se prevăd în acelaș timp și oarecari dispozițiuni având de obiect să dea o mai întinsă și eficace publicitate noului cod, să asigure exactitatea textului promulgat și conformitatea lui cu originalul și să determine condițiunile de formă ale acestui original, *care va servi de text autentic al legii*, și se va păstra în Archiva generală a Statului». Iar decretul cu No. 1233 din 16 Aprilie 1887, între altele, coprinde:

Art. III. «Un exemplar tipărit la Imprimeria Statului din acest cod, semnat de Noi, contra-semnat de Ministrul Nostru secretar de stat la Departamentul Justiției, investit cu sigiliul Statului, se va depune spre păstrare în archiva generală a Statului, și va servi de text original și autentic al codului de comerț».

Art. IV. «O comisiune de trei membri se va constitui, prin îngrijirea Ministrului Meu de Justiție, pentru supravegherea lucrărilor de tipărire și publicare ale acestui cod, pentru verificarea exactității textului promulgat și certificarea conformității acestui text cu originalul, și pentru

elaborarea reglementelor necesarii, prescrise de acest cod pentru punerea lui în aplicațiune²⁴⁾.

Am zis că Mârzescu a considerat ca edițiune oficială a codului civil, edițiunea tipărită în colecțiunea de legi a lui Boerescu.

Deși colecțiunea de legiuri a lui Boerescu din 1865 a fost publicată cu autorizațiunea Ministerului Justiției (a se vedea și anumiurile făcute în *Monitorul Oficial* din acel timp) așa că e investită cu un caracter de oficialitate, totuși nu aceasta este edițiunea oficială a codicelui civil. Există în adevăr o edițiune oficială.

La 28 Noembre 1864, Ministerul Justiției, cu adresa No. 56791, scrie Ministerului de Interne să dea ordin Imprimeriei Statului să tipărească într'un singur volum un număr de 15000 exemplare din codicele civil, codicele criminal și procedura acestui din urmă codice, sub titlul: Condicele Alexandru Ioan. «Aceste exemplare, zice adresa, să se lege

²⁴⁾ Comisiunea a fost compusă din d-nii: D. V. Polizu-Micșunești, P. Borș, I. Rădoi și C. Fronescu.

După cum se vede din procesul-verbal încheiat de membrii comisiunei la 22 Aprilie 1887, ei au făcut îndreptări de erori și adăogiri de omisiuni la mai bine de 50 articole.

în broşuri spre a se putea trimite tuturilor autorităţilor judecătoreşti şi administrative, precum şi comunelor ; iar restul să se vândă pe la particularii ce vor voi a cumpără».

Broşurile tipărindu-se — pe dânsese se află scris : Ediţiune oficială, — Ministerul Justiţiei a a cerut Imprimeriei Statului cu adresa No. 12948 din 13 Aprilie 1865, un număr de 160 exemplare de codul civil, spre a se distribui autorităţilor judiciare din ţară, căroră s'a şi distribuit cu circulara No. 13491 din 16 Aprilie acelaş an²⁵).

Această ediţiune oficială a codicelui civil prezintă un tot complet fără omisiuni cari să dea naştere la nedumeriri ce nu se pot pătrunde ; în ea sunt aduse toate îndreptările şi completate lipsurile strecurate în manuscris şi *Monitor* ; în ea sunt reproduse exact articolele formulate de legiuitor ; ea a fost împrăştiată publicului şi autorităţilor ; *ea singură este aplicabilă. Iată dar textul autentic al codicelui nostru civil, care trebuie să ne călăuzească în judecata pricinilor.*

Şi se explică foarte uşor de ce această edi-

²⁵) Curţei de casaţie s'au trimis 9 exemplare cu adresa No. 13486 ; iar parchetului general al acelei Curţi 3 exemplare cu adresa No. 13487 din 16 Aprilie 1865.

țiune oficială, în deosebire de manuscris și de publicațiunea din *Monitorul Oficial*, nu are omisiuni și coprinde exact textele formulate în Consiliul de Stat: tipărirea ei a fost supravegheată și exactitatea textelor verificată. Cine a făcut supravegherea și îndreptările, nu am putut dovedi din lucrări. Indreptările făcute însă în ediția oficială, sunt în legătură cu următorul fapt:

Vice-președintele Consiliului de Stat, B. Boerescu, cu adresa No. 254 din 24 Martie 1865, zice Ministerului Justiției:

«Având trebuință de codul civil, astfel precum s'a elaborat de Consiliul de Stat și înaintat D-voastre, subsemnatul vă roagă să binevoiți a trimite acea copie, care se va înapoiă îndată după terminarea trebuinței». Ministerul Justiției a trimis codicele civil, în manuscris, legat de Minister, cu adresa No. 11789 din 29 Martie 1865. Manuscrisul a stat la Consiliul de Stat, adică la Vasile Boerescu, până la 29 August 1865, când l'a înapoiat pe lângă adresa No. 126 a Consiliului de Stat, semnată, pentru vice-președinte, de Ioan Voinescu.

În acest timp, Vasile Boerescu care a avut la îndemână și manuscrisul codicelui și lucrările Consiliului, și-a tipărit colecțiunea sa.

Publicațiunea codicelui civil din prima colecțiune a lui Boerescu este oglinda edițiunei oficiale a Ministerului Justiției, sau vice-versa ²⁶⁾. Boerescu, verificând exactitatea textelor din codul ce voia să publice, a îndreptat erorile găsite în manuscris, și a completat articolele cu toate dispozițiunile prescrise de legiuitor, ce a găsit în lucrările întocmite de Consiliu, dispozițiuni omise de copisti în manuscris, în acel mare zor al copierii.

Tot la Consiliul de Stat, și după aceleași manuscrise, trebuie să se fi verificat și îndreptat și textele articolelor publicate în edițiunea oficială a Ministerului Justiției; de aci asemănarea dispozițiunilor coprinse în amândouă edițiunile (Boerescu și edițiunea oficială), dispozițiuni necoprinse în manuscris și în publicațiunea din *Monitorul Oficial*.

Nu se poate zice că îndreptările făcute în edițiunile apărute, sunt modificări aduse codului civil posterior decretului de sancționare.

Boerescu care știa că asemenea modificări fără îndeplinirea formelor pretinse de legislațiunea de

²⁶⁾ Sunt câteva mici deosebiri (erori de copist cari nu modifică întru nimic înțelesul, strecurate unele în Boerescu, altele în edițiunea oficială) la art. 634, 741, 776, 894, 1056, 1427, 1715 și 1745.

atunci, n'au nici o valoare legală, nu putea să comită o așa fraudă, și să dea la lumină o operă care lesne putea fi controlată și denunțată că cuprinde dispozițiuni neprevăzute în manuscritele păstrate la Consiliul de Stat, și deci fără putere legală. Și în ce interes?

Dacă acel distins jurisconsult și om de Stat ar fi simțit absolut nevoia unei modificări la lucrările codicelui civil întocmite de Consiliul de Stat, i-ar fi fost foarte ușor să provoace modificarea dorită.

În starea legislațiunei din timpul acela, după art. 18 al Statutului desvoltător convențiunei dela Paris din 7/¹⁹ August 1858, și după modificările aduse Statutului la art. III, se puteau lua dispozițiuni legislative printr'un simplu decret, fără votul Corpurilor legiuitoare, în timpul când adunările legiuitoare nu erau deschise ²⁷⁾.

²⁷⁾ Curtea de casație, s. I, prin decizia No. 153 din 1891, discutând legalitatea decretului dela 30 Iulie 1865 pentru prorogarea punerii în aplicare a codului civil, face o distincțiune. După această deciziune punerea în aplicare a codului civil se putea proroga fără concursul Corpurilor legiuitoare, dar vre-un text de lege din codul civil nu s'ar fi putut modifica, numai printr'un decret. Și cu toate astea prin prorogarea de care e vorba, nu s'a făcut decât să se modifice prin decret, textul art. 1913, care dispunea categoric că codul civil se va pune în aplicare la 1-iu Iulie 1865.

Insuși Boerescu spune în prefața primei edițiuni a colecțiunei sale de legi, că n'a publicat legiuirile așa cum le-a găsit în *Monitor*: «ca să asigur însă, exactitatea texturilor — zice Boerescu — din această publicațiune, m'am servit atât cu texturile oficiale publicate în *Monitor* sau în broșure, cât și, unde trebuința a cerut, cu *manuscriptele originale*».

Ministerul Justiției, apreciind exactitatea publicațiunei lui Boerescu a trimis'o tutulor autorităților judecătorești (deși le trimisese edițiunile oficiale) «spre a se servi la studiul legii civile și cu această colecțiune»²⁸⁾.

Că Boerescu nu a făcut nici o adăogire de alte dispozițiuni, sau cuvinte, decât acelea ce le-a găsit în manuscrisele dela Consiliul de Stat, se vede chiar din notițele aflate în josul articolelor din prima sa colecțiune. Așa, la art. 253, spune: «Cu greșeală se trimite aci la *precedentul capitol*, care tratează despre cauzele despărțeniei; ci trebuie a zice *prin prezentul capitol* sau și mai exact, precum e în textul francez, *prin întâia secțiune a prezentului capitol*».

La art. 585 zice că *e o greșală de tipar, caci*

²⁸⁾ Vezi circulara Ministerului Justiției No. 23848 din 15 Iulie 1865.

art. 616 trebuie citat. La art. 595 spune că «cuvântul *face* e rău pus; eră mai bine a se conserva cuvântul *a plăti*, cum e la francezi, etc.».

Și este atât de adevărat că în manuscrisul semnat de Cuza, s'au omis de copiiști dispozițiuni legislative prescrise de Consiliul de Stat, încât consilierul de Stat Al. Crețescu, care a luat parte la lucrările Consiliului, în luna Ianuarie 1865, când nu apăruse nici edițiunea oficială, nici Boerescu, ci abia apărea în *Monitor* publicarea legii, Crețescu, zic, în comentariile codicilor României vorbește de unele măsuri ale legiuitorului și citează dispozițiuni cari nu figu-
rau în manuscrisul semnat de Domnitor sau în *Monitorul oficial*. Aceste dispozițiuni (prevăzute în urmă în ediția oficială și în Boerescu) negreșit că trebuiau să existe în legea noastră civilă, în manuscrisele aprobate de Consiliul de Stat, altfel Crețescu n'ar fi avut de unde să le citeze, și nici nu le-ar fi comentat.

Cu ocaziunea publicării edițiunei oficiale, și apoi a colecțiunei Boerescu, când s'a verificat exactitatea textelor, s'a săvârșit o neertată greșală că nu s'au corectat, și apoi certificat, erorile strecurate în manuscrisul semnat de Cuza și în *Monitorul oficial*.

Incerările de îndreptări, de suprimări și de adaose făcute în «manuscris», n'au avut de rezultat decât să'l mutileze și să'l transforme într'o masă informă. Și ca un *monstrum horrendum*, acest manuscris, care nu mai liniștea și averea persoanelor nu o putea asigura, a fost închis în adâncimile pământului și lăsat să doarmă timp de aproape 39 ani. Dacă acum 24 ani, Mârzescu 'i-a turburat somnul, a făcut'o nu pentru ca să ceară aplicarea vre-unui text, așa precum eră prescris într'însul, ci pentru ca să sprijine și mai puternic necesitatea revizuirii codului civil.

Cu toate acestea, «monstrul» amenință să turbure societatea noastră. Este destul ca vre-un cetățean să găsească reazămul unui pretins drept al său, în vre-un paragraf din manuscris, pentru ca să'l scoată din adâncul în care e cufundat, și să ceară, în puterea lui, recunoașterea dreptului.

Faptul s'a petrecut. Anul trecut, un judecător de tribunal din circumscripțiunea Curței de apel din București, având să se pronunțe într'o anumită speță, dedusă judecăței sale, a conchis că «manuscrisul» este adevărata lege a noastră civilă ce trebuie să ne călăuzească, și a înlăturat

textul din ediția oficială, care se aplicase de atâta amar de vreme²⁹⁾).

Și se poate repetă același lucru și în alte spețe, cu alte dispozițiuni prescrise, sau șterse din «manuscris».

La ce surprize nu ne putem aștepta! La ce lupte judecătorești nu ne va fi dat să asistăm! Adăogirile, suprimările, îndreptările, dispozițiunile șterse cu cerneală, etc., din manuscris, se vor ține sau nu în seamă după bunul plac al judecătorilor. Să nu ne jucăm cu judecătorii!

Și fiindcă — după cum spune David într'un psalm al său — *abyssus abyssum invocât*, spre a ne feri de a mai cădea din nou în vre-o prăpastie, este nevoie, și nevoie grabnică, ca înainte de a se face revizuirea legii noastre de drept privat, cerută stăruitor de d-nii Nacu și Alexandresco, în lucrările d-lor, este nevoie, zic, să se fixeze, printr'un vot al Corpurilor legiuitoare — cu putere retroactivă — că textul au-

²⁹⁾ De asemenea un vechiu magistrat, rutinat în ale legilor, pune mult foc în susținerea ideii pentru aplicarea «monstrului». Aștept să'l văd — ca consecvență — publicând «monstrul» în colecțiunile sale de legi, pentru ca judecătorii să'l poată avea la îndemână.

tentic al codului civil este acela care s'a aplicat și se aplică de 39 de ani, adică textul cuprins în edițiunea oficială, publicată în anul 1865.

De nu se va face aceasta . . . , Cerul să ne proteagă!

II

ÎNCĂ ODATĂ TEXTUL AUTENTIC

AL

CODULUI CIVIL ROMÂN

În câteva pagini dintr'o publicațiune apărută la începutul acestui an, sub titlul «Textul autentic al codului civil român și manuscrisul acestui cod, investit cu semnătura domnească și sigiliul Statului», urmărind o idee, am pus în lumină deosebirile de text cari există între manuscrisul codului nostru civil, între publicațiunea din *Monitorul Oficial* și între codul tipărit în edițiunea oficială.

În acelaș timp, am restabilit unele adevăruri cu privire la istoricul redactării codului civil, la promulgarea și publicarea codului și la numărul articolelor din manuscris.

Am documentat, pe cât am putut, afirmațiunile mele.

Deosebirile de text dintre manuscris și colecțiunile de legi publicate, au mai fost prezentate publicului în trei rânduri: odată, în anul 1882, de Gheorghe Mârzescu, cu ocaziunea unei

interpelări adresate Ministrului Justiției în Adunarea deputaților; a doua oară, în anul 1886, de d. Dim. Alexandresco, în opera sa: «Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil român»; a treia oară, în anul 1896, de d. Gr. Alexandrescu, pe atunci președinte al tribunalului Covurlui, într'un «Studiu asupra obiceiurilor juridice ale poporului român și teoria viitorului cod civil» (Galați, 1896, tipografia *Buciumul Român*). Acesta din urmă, a dat pe larg atât interpelarea lui Mârzescu, în toată desvoltarea sa, cât și răspunsul Ministrului Justiției.

Cu tot strigătul de alarmă dat, nu s'a luat nici o măsură pentru a se pune în complectă uniformitate, după cum zicea Mârzescu, copia publicată a codului civil, cu originalul proiect.

Autoritățile judecătorești însă, neținând seamă că ar exista un original al codului civil, cu unele dispozițiuni contrarii celor din colecțiunile de legi, au continuat să aplice textele așa cum erau publicate în colecțiunile lui Boerescu, Ghețu, etc.

Deosebirile de text semnalate, abia că mai trăiau în amintirea câtorva.

Anul trecut, după o aplicațiune de 39 ani a codicelui din colecțiuni, dispozițiunile unui articol au fost înlăturate și înlocuite cu dispozițiunile

coprinsă în manuscrisul codului civil, pentru cuvântul că acest manuscris ar fi textul autentic al codului nostru civil.

Această interpretare m'a sguđuit puțin, m'a făcut să văd un nou izvor de controverse în aplicarea codului civil.

O nouă problemă se pune în discuție : care este textul autentic al codului civil român ?

Examinând chestiunea, în broșura amintită mai sus, am arătat de ce manuscrisul nu poate servi de text autentic ; am arătat că nici publicațiunea făcută în *Monitorul Oficial* cu ocaziunea promulgărei codului, nu poate servi ca un asemenea text¹⁾, și am conchis că textul autentic nu poate fi altul decât cel coprins în edițiunea oficială a codicelui civil, tipărită în Aprilie 1865, și distribuită de către Ministerul Justiției autorităților judecătorești.

Studiul făcut, a pornit numai și numai din grija despre nesiguranța ce va creia în afacerile judecătorești, această îndoială asupra textului autentic al codului civil.

Îndoiala, controversa, dau naștere arbitrariului.

¹⁾ Până festimp, această publicațiune nu a fost de nimeni cercetată.

«Controversa, — zice eruditul profesor d-l C. G. Dissescu, în expunerea de motive cu care a prezentat Corpurilor legiuitoare, în anul 1900, proiectul de lege pentru modificarea procedurii civile, — lasă drumul liber relei credințe și favoritizmului. Ea înlesnește specula justiției, descurajând pe omul de bună credință. Cu controversa se înlătură cu totul principiul constituțional, sfânt și proteguitor al egalității de drept, legea nefiind aceeași pentru toți».

Pentru înlăturarea îndoielei, pentru curmarea acestui nou izvor de controverse, care nu poate satisface decât pe cei cari trag foloase din asemenea complicațiuni, pe aceia cari tind la transformarea legilor în mijloace de înavuțire, am indicat drumul — cel mai scurt după mine — ce poate duce la îndreptarea răului.

Amintind de jurisprudența creată anul trecut, asupra chestiunii textului autentic al codului nostru civil, am terminat studiul meu astfel: «Și fiindcă — după cum spune David într'un psalm al său -- *abyssus abyssum invocat*, spre a ne feri de a mai cădea din nou în vre-o prăpastie, este nevoie, și nevoie grabnică, ca înainte de a se face revizuirea legii noastre de drept privat, cerută stăruitor de d-nii Nacu și Alexandresco,

în lucrările d-lor, este nevoie zic, să se fixeze, printr'un vot al Corpurilor legiuitoare — cu putere retroactivă, — că textul autentic al codului civil este acela care s'a aplicat și se aplică de 39 ani, adică textul cuprins în edițiunea oficială, publicată în anul 1865.

«De nu se va face aceasta... Cerul să ne proteagă!»

Se pare că nu am fost destul de complet în expunerea mea, sau, mai bine, destul de elocuent.

Invinuiri de pesimism mi s'au adus, și încă de pesimism exagerat.

Intr'un articol, publicat în ziarul *Epoca* dela 15 Martie 1904, la rubrica «Cronica judiciară», d-l Em. Antonescu, profesor la facultatea de drept din București, se ocupă de chestia textului codului civil, își spune gândirea ²⁾.

²⁾ Iată acel articol:

TEXTUL CODULUI CIVIL

În anul 1882 defunctul G. Mârzescu, și acum în urmă d. G. Nedelcu, director la Ministerul Justiției, într'un studiu foarte conștiincios, atrag atențiunea asupra stărei deplorabile în care se găsește manuscrisul original al codului nostru civil, asupra deosebirilor dintre acest manuscris semnat de Vodă-Cuza și publicația lui în «Monitorul Oficial» cum și între acestea două și ediția oficială publicată în anul 1865.

D. Em. Antonescu, prin funcțiunea ce ocupă, reprezintă știința dreptului în țara noastră.

Vorbind de soluțiunea data în studiul meu, și întrebându-se dacă în adevăr este nevoie impe-

Se dovedește că originalul semnat de Domnitor, — singurul care are puterea de lege, — n'a fost tipărit așa cum e și ca atare n'a putut fi aplicat; iar ediția oficială, trimisă autorităților judecătorești spre aplicare, nu se aseamănă în multe privințe cu textul manuscrisului.

Aceasta ar însemna nici mai mult nici mai puțin, decât că am avea în fața noastră o lege care niciodată nu s'a aplicat în coprinsul ei exact și în acelaș timp un cod care, deși s'a aplicat 39 de ani, n'a avut niciodată puterea de lege, în forma în care ni se prezintă.

S'au mai întâmplat și la alte popoare cazuri ca textul unei legi să devie nesigur pentru cetățeni; așa la Romani doinnea nedumerire cu privire la textul exact al celor XII table în urma invasiunii Galilor care distrusese originalul; noi am avut meșteșugul să ajungem în timpurile moderne la acelaș rezultat, fără a mai avea nevoie de vre-o invasiune, afară doar de aceea a ușurinței care ne călăuzește foarte des la săvârșirea de lucruri serioase.

Constatările de mai sus, odată făcute și reînoite cu mai multă îngrijire și îngrijorare, urma firește să producă nedumerire în sufletele juriștilor, să facă a încolți într'însele teamă ori bucurie discretă, asupra soartei raporturilor juridice înjghebate în trecut pe temeiul actualului cod. Chiar incinta parlamentului și mai ales banca ministerială s'a resimțit de emoțiunile stârnite de aceste constatări. Despre presă nici nu mai vorbesc. Ea firește trebuia să ție recordul dând alarma.

Nedumeririi trebuia să urmeze soluțiunile.

Una a fost dată de către chiar d-l Nedelcu în interesanta sa cercetare. Ea se prezintă la prima ochire ca foarte simplă și inofensivă,

Camerile actuale să voteze *grabnic* o lege prin care să declare, că textul autentic al codului civil este acela care s'a aplicat și s'a aplică de 39 de ani, adică textul coprins în edițiunea oficială, publicată în

rioasă de o lege care să consacre deosebirile de texte ale codului civil, d-se spune: «Dintru început cred că s'au cam exagerat lucrurile; dar recunosc că avem a face cu o exagerare cinstită și firească

anul 1865. De nu se va face aceasta, atunci, — zice d-l Nedelcu, — *cerul să ne proteagă.*

Juridicește priviți, această soluțiune înseamnă că legiuitorul din 1904 să vie să declare că ediția oficială a codului civil, care n'a fost legală, va deveni de acum încolo, pentru viitor ca și pentru trecut; că legea civilă care ne-a guvernat și ne va guverna nu este codul decretat de către Cuza-Vodă, căci acela nu s'a aplicat, — ci codul care se va vota și promulga în 1904.

Acesta ar fi o impietate, după cum vom vedea, nejustificată față de trecut

Aș înțelege, și probabil că așa a vroit să înțeleagă și d. Nedelcu, ca numai deosebirile dintre manuscrisul lege și ediția oficială, să fie consacrate de către legiuitorul actual.

Dar să vedem, este nevoie imperioasă și de acest lucru?

Dintru început cred că s'au cam exagerat lucrurile; dar recunosc că avem de aface cu o exagerare cinstită și firească ca urmând imediat după descoperirea unui rău.

În ce privește îndreptările aflate pe textul manuscris, n'avem dreptul să le mai discutăm astăzi. Dacă Cuza-Vodă a vroit să iscălească manuscrisul cu asemenea îndreptări, nu noi muritorii de rând putem discuta legalitatea acestui lucru. Să fi fost oare aceste îndreptări, sau unele din ele, făcute în urma iscălirei de către Domnitor? Se prea poate, dar cum am mai ajunge noi a dovedi acest lucru? Deci toate îndreptările aduse articolelor 481, 826, 1072, 1120, 1239, 1269, 1856 și 1858 din manuscris, sunt îndreptări legale, până la dovada contrarie, ca și șt-re gerea art. 762. Ediția oficială, care ne guvernează, a reprodus aceste îndreptări, chiar în timpul domniei lui Cuza, care prin tăcere s'ar putea zice că a recunoscut ca fiind ale sale toate îndreptările din manuscris; prin urmare nici o deosebire asupra acestor puncte, între legea decretată și cea aplicată. De altfel toate îndreptările aduse, afară de aceea

ca urmând imediat după descoperirea unui rău».

D. Antonescu a fost sincer în scrierea sa. Este profesor universitar. Cuvântul său trebuie să aibă autoritate în studențime.

dela art. 1239 (1227 al ediției oficiale) unde se șterge fraza care decretă regimul dotal ca regim comun în România, toate n'au nici o importanță. Și fără ele sensul era acelaș.

Se cuvine însă să aducem mulțămiri d-lui Nedelcu, pentru sârguința de a le fi relevat, căci până acū se știa numai în mod vag că ar fi oarecare îndreptări în manuscris; este primul care ne dă ceva concret în locul afirmațiunilor nedovedite de până acum.

Deosebiriile dintre manuscris și ediția oficială, singurele care ar putea avea o importanță juridică, sunt de trei categorii:

În primul rând, numerotația articolelor din manuscris este greșită și se deosebește de cea din ediția oficială, care este exactă. Dar aceasta este o simplă greșeală materială de enumerare, căreia în știință nu i se poate atribui nici o importanță.

În al doilea rând, sunt în manuscris greșeli, câteodată chiar absența totală de trimetere dela un articol la altul; ediția oficială a completat lipsurile și a îndreptat erorile. Aceasta ar părea mai grav; dar cine nu știe că ceea ce leagă articolele unele de altele este sensul lor; știința le împerechează, le subsumă sub noțiuni comune, iar avocații îi fac concurență acesteia chiar mai mult decât trebuie, făcându-se nașii celor mai curioase împerecheri.

Așa că, dacă legiuitorul a uitat sau a greșit a face trimeterile cuvenite, știința serioasă a supliniit și suplinește cu ușurință asemenea lipsuri.

Rămâne de discutat numai deosebiriile de cuprins, dintre textul manuscris și acela al ediției oficiale.

N'am avut prilejul să fac eu însuși acest control; dar din rezultatele obținute de către d. Nedelcu, a cărui muncă serioasă reese din întreg studiul publicat, pare că asemenea deosebiri de cuprins nu există decât cu privire la două articole: la art. 380 unde s'a adăugat

Văd dar nevoia de a mă apăra în contra învinuirii ce mi s'a adus.

De aceea, mă opresc la obiecțiunile făcute de d. Antonescu asupra soluțiunei date.

un alineat, al. 2, dispunându-se că tutorele care avea împiedicări legale de ridicat pentru a fi apărat de tutelă, este dator a geră, afacerile epitropiei până se va pronunța tribunalul, o datorie care poate rezulta și din teoria mandatului; iar articolului 1495, i s'a adus o modificare mai însemnată, ștergându-se dispoziția din manuscris că bunurile câștigate pe cale de succesiune, ori donațiune, de către un soț, într'o societate omnium bonorum, (societate aproape necunoscută la noi, deci articol fără aplicabilitate practică), vor intra în societate pentru folosința comună.

Nu este locul de a discuta aci importanța juridică a acestor două deosebiri. Dar să admit că ea ar avea vre-o însemnătate și că ar mai exista alte asemenea deosebiri.

Este oare o nevoe așa de imperioasă de-a se consacra grabnic de către legiuitor aceste deosebiri?

Da și nu. *Da*, pentru acei cari nu recunosc uzului calitatea unui izvor de drept; *nu*, pentru acei cari îi acordă o asemenea însemnătate, cum spre pildă are curagiul de a crede subsemnatul.

Dacă în Franța, unde există legea din 1804, care contestă uzului puterea de abrogare și de derogare dela normele scrise și încă s'a putut discuta efectul practic al unei atare dispozițiuni, cu atât mai mult la noi, o asemenea părere este mai ușor de susținut.

Nu numai că noi nu avem o dispoziție dușmană uzului ca în Franța, dar codurile vechi ale țării, cari recunoșteau obiceiurilor pământului o putere mult mai mare decât legile moderne, se știe că au încă putere subsidiară.

Dar chiar dacă legiuitorul modern ar fi edictat dispozițiuni dușmănoase uzului, se naște totuși în știință întrebarea, ce valoare au atare dispozițiuni față de puterea normelor consacrate de obicei și apărute de sentimentul juridic al timpului cu așa tărie, că nu se concepe că jude-

«Soluțiunea d-lui Nedelcu — zice cronicarul judiciar al *Epocei* — se prezintă la prima ochire ca foarte simplă și inofensivă».

«Juridicește privită, această soluțiune înseamnă

cătorii ar putea decide altfel decât cum ele comandă.

Poate legiuitorul edicta expres orice vroește, însă, uzul nu-și deduce puterea sa dela legi; el este anterior lor, reprezentând începutul dreptului; el nu așteaptă să fie consacrat de ele, căci tăria lui stă în afară și de-asupra dreptului pozitiv.

N'a fost legiuitor care anunțându-și legile, să nu adauge că nu va fi îngăduit a se deroga dela voința lui prin obiceiuri contrarii.

Și totuși mai toți acești legiuitori au trebuit să vadă, cum s'a întâmplat spre pildă lui Justinian, cum sub ochii lor uzul, prin puterea pe care i-o acordă necesitățile sociale neîntrevăzute ori nerespectate de legi, a svârlit uitărei dispozițiile categorice ale acestora. De aceea legiuitorii contimporani, mai prudenți, evită a mai declara dinainte război uzului.

În acest sens a procedat, spre exemplu noul cod civil, de aceea savanții germani recunosc uzului putere derogatorie față de dispozițiile noului cod. Aș putea cită pe *Planck*, autorul codului, *Cosvek*, etc. Între uz și lege este prin urmare un raport de forțe; nu se poate ști de mai înainte care va triumfa.

Prin urmare, oricare ar fi voința legiuitorului nostru în această privință, uzul trăiește acolo unde a reușit să se impună și știința serioasă va sfârși prin a-i recunoaște și la noi evidența. Cazurile de față constituiesc o dovadă destul de vorbitoare; a nu se admite acest chip de a vedea, ar însemna că sunt ilegale toate drepturile câștigate până azi pe baza unor atare dispozițiuni discutate, — admitând că ar fi vre-unele din ele cu efect practic; — or, toți susțin că aceasta ar fi absolut nedrept după 39 ani de uz continuu și prin aceeași chiar recunoaștem autoritatea uzului inveterat,

Se știe că două sunt elementele constitutive ale *obiceiului juridic*: să existe o practică constatată într'un anumit sens: *inveterita consuetudo*

că legiuitorul din 1904, să vie să declare că ediția oficială a codului civil, care n'a fost legală, va deveni de acum încolo pentru viitor ca și pentru trecut; că legea civilă care ne-a guvernat

usus longioris și să fie răspândită credința în societate că a se hotărî altfel de cum s'a format acest uz, ar fi nedrept (*opinio necessitatis*). Sau, amândouă aceste elemente sunt întrunite în cazul de față.

Și de ce ar fi oare așa de intransigenți cu drepturile *uzului*, într'o țară unde și *abuzul* a avut o părțică respectabilă și nediscutată de putere?

Prin urmare, de o lege specială nu se simte absolută nevoie, mai ales că în afar de aceste două cazuri de mai sus, altele nu ni se anunță.

Aș putea să termin; dar, acî s'a mai anunțat cu această ocazie încă o soluțiune: *Să se procedă imediat la revizuirea fundamentală a codicii civile*; — iată o chestie care merită să nu fie trecută cu vederea.

Neapărat că actualul cod n'a corespuns chiar dintru început și nu corespunde nici astăzi multora din nevoile noastre sociale; în multe, foarte multe privințe se găsește în conflict cu sentimentele noastre despre dreptate și pe de-asupra acestor defecte stă și aceea că a rămas înapoi și din punctul de vedere al concepțiunei juridice și economice, care trebuie să stea la baza unui cod de drept civil modern. O lege, pentru a fi înțeleasă, trebuie ca și o operă de artă să corespundă sentimentelor fundamentale și inerente sufletului omenesc, sau cel puțin sentimentelor și concepțiilor timpului, ba chiar idealismului acestuia. Interpretarea juridică ajută cât poate pentru a o ține la acest nivel; după cum artistul cață prin interpretarea sa pe scenă să facă ca piesa să corespundă cât mai mult sentimentelor și concepțiilor estetice ale timpului, — actorul, care în timpul lui Sofocle apărând cu mască putea produce plânsul, azi ar provoca râsul, — tot așa juristul întinde dispozițiunile legii la raporturi din viață reală, pe care nu le întrevăzuse legiuitorul, sau chiar în potriiva intenției lui de odinioară, întrucât din text se poate deduce și o voință în sensul dorit; căci nu intenția de odinioară decide; legiuitorul, să se știe, voește continuu, voește și pen-

și ne va guvernă, nu este codul decretat de către Cuza-Vodă — căci acela nu s'a aplicat — ci codul care se va vota și promulgă în 1904. Aceasta ar fi o impietate nejustificată față de trecut».

Mărturisesc că nu 'mi-a trecut prin minte că soluțiunea propușă, *dacă ar fi privită juridicește*, ar putea avea o astfel de însemnare.

tru cazurile pe care nu le-a prevăzut, și noi nu știm că voește azi decât din textul legii.

Ajunge însă un moment când și interpretarea se oprește, căci altfel ar fi contrară chiar textului, intențiuni primordiale.

În multe privințe interpretarea codului civil a opus la acest punct :

O revizuire deci se impune.

Dar și acum vine adevărata greutate; suntem noi oare pregătiți pentru aceasta ? Codificații nu se fac, și nu se revizuesc fundamental și în sens național decât acolo unde există o cultură juridică proprie. Sau, în afară de comentarii, nuoi nu ne-am ridicat până azi nici la lucrări de doctrină pură, nici la scrieri speciale de critică și, și mai puțin de politică juridică. Cum să se facă deci revizuirea ? Cine ar avea curagiul să pretindă a moderniza și mai ales a naționaliza codul nostru civil, când mai deunăzi, în plin parlament, ne făcurăm de rușine ne știind măcar nici ce sunt obștele țărănești.

Dar se știe, ce e dreptul, că la noi și la D-zeu totul este posibil. Pe când în bătrâna Franță, savanți reputați tremură la această idee, nu m'aș mira să aud că vr'un Ministru de Justiție român, s'a retras pentru vr'o lună la moșie, că de acolo s'a înapoiat cu portofoliul încărcat cu articolele pravilei civile românizate, pe care însă le ține la secret ca pe niște corpuri de delict, până ce vor ajunge la inofensivele bile albe ale parlamentului. Jurisprudența este de altfel creată în această materie. De ce nu s'ar repeta ?

Față de acest pericol, dar numai de acesta, să-mi îngăduie d-l Nedelcu să-mi unesc ruga lângă a d sale «ca cerul să ne proteagă».

(ss) **Em. Antonescu.**

În studiul publicat, am expus deosebiri de texte dintre manuscris, *Monitorul Oficial* și broșura ediție oficială, am arătat că venind în discuție aceste densebiri de texte, s'a aplicat, într'o anumită speță, textul din manuscris, înlăturându-se cel din ediția oficială. Pentru ca să nu se mai repete acelaș lucru, în alte spețe și cu alte dispozițiuni asupra cărora există deosebiri de texte, am cerut să se fixeze acele texte variabile, adică să se arate care anume texte ale codului civil urmează să fie considerate ca autentice, și fiindcă după mine textele autentice nu pot fi decât cele din broșura ediția oficială, am zis să se fixeze că textul autentic este cel din această broșură.

A fixă, însemnează a face să nu se mai miște, să nu mai varieze. Și fiindcă, dintre textele codului civil nu ar putea fi fixate decât acelea cari variază, acelea între cari există deosebiri, de aceea am formulat soluțiunea în chipul arătat, nebănuind că așa formulată soluțiunea, s'ar găsi cineva să creadă că am cerut să se fixeze ceea-ce nu mai poate fi fixat, ceea-ce este invariabil. '.

Dealtmintage, chiar d-nu Antonescu se grăbește să adaoge: «Aș înțelege, și probabil că așa a voit să înțeleagă și d-nu Nedelcu, că numai deosebiri de texte dintre manuscrisul lege și ediția oficială

să fie consacrate de către legiuitorul actual». Cu alte cuvinte, dacă ași fi înțeles și eu așa, însemnarea nu ar mai fi fost aceeași.

Prin urmare și *juridicește privită*, soluțiunea de a se fixa textele variabile nu poate însemna «că legea civilă care ne-a guvernat și ne va guverna nu este codul decretat de către Cuza-Vodă, — căci acela nu s'a aplicat — ci codul care se va vota și promulga în 1904». Soluțiunea dar rămâne tot simplă și inofensivă, cum a fost văzută la prima ochire.

Eu cred că în această obiecțiune, d-nu Antonescu a făcut o falsă judecată.

Mai departe, ca să ajungă la concluzia ca nu este nevoie de o consacrare a legiuitorului de astăzi, zice :

' «In ce privește îndreptările aflate pe textul manuscris, n'avem dreptul să le mai discutăm astăzi. Dacă Cuza-Vodă a voit să iscălească manuscrisul cu asemenea îndreptări, nu noi muritorii de rând putem discuta legalitatea acestui lucru. Să fi fost oare aceste îndreptări, sau unele din ele, făcute în urma iscălirei de către Domnitor? Se prea poate, dar cum am ajunge noi a dovedi acest lucru? Deci, toate îndreptările și ștergerile sunt legale, până la dovada contrarie.

«Ediția oficială care ne guvernează, a reprodus aceste îndreptări, chiar în timpul Domniei lui Cuza, care prin tăcere s'ar putea zice că a recunoscut ca fiind ale sale toate îndreptările din manuscris; prin urmare, nici o deosebire asupra acestor puncte între legea decretată și cea aplicată. De altfel, toate îndreptările aduse, afară de aceea dela art. 1239 (1227 al ediției oficiale), unde se șterge fraza care decretă regimul dotal ca regim comun în România, toate n'au nici o importanță».

Dau deoparte importanța îndreptărilor, și întreb: să fie oare așa de limpede această față a problemei, după cum o prezintă d. Antonescu? Chestia să fie ea așa de ușor de deslegat? Mie mi se pare mai ușor mijlocul d-lui Antonescu de a deslegă chestia. D-sa nu lasă loc gândirei, interzice dreptul de a discuta: «căci nu noi muritorii de rând putem discuta legalitatea lucrului, dacă lui Cuza 'i-a plăcut să iscălească manuscrisul cu asemenea îndreptări».

În studiul publicat am dovedit, în treacăt, că îndreptările au fost făcute în urma iscălirei manuscrisului de către Domnitor.

Dar ar mai fi legale îndreptările, pentru că ele s'au făcut în timpul lui Cuza, și Cuza a tăcut,

le-a recunoscut. Dacă aceasta ar fi un argument, apoi repede ar veni o întrebare : care îndreptări sunt legale? fiindcă în timpul și sub ochii lui Cuza s'au făcut îndreptări deosebite : unele în publicațiunea din *Monitor*, și altele în broșura oficială, și Cuza iarăși a tăcut. Cele trei feluri de texte ale codului civil (din manuscris, *Monitorul oficial* și broșura oficială) datează toate din timpul lui Cuza.

După ce înlătură îndreptările din manuscris ca nedemne de a fi luate în seamă, d. Antonescu împarte în trei categorii deosebiri între manuscris și ediția oficială, «singurele care ar putea avea o importanță juridică» : 1) greșita numerotație a articolelor din manuscris; 2) greșelile și câteodată chiar absența totală de trimitere dela un articol la altul, în manuscris³⁾; 3) deosebirile de coprins dintre textul manuscris și acela al ediției oficiale⁴⁾.

«Numerotația greșită a articolelor din manuscris, fiind o simplă greșală materială de enu-

³⁾ Greșeli și absență totală de trimitere sunt și în publicațiunea din *Monitorul Oficial*.

⁴⁾ Există deosebiri, nu numai între aceste două texte ci și între ele și publicațiunea din *Monitorul Oficial*.

merare, în știință nu i se poate atribui nici o importanță».

Asupra greșelilor și lipsei de trimitere dela un articol la altul în manuscris, d. Antonescu zice : «Aceasta ar părea mai grav ; dar cine nu știe că aceia ce leagă articolele unele de altele este sensul lor ; știința le împerechează, le subsumă sub noțiuni comune, iar avocații îi fac concurență acesteia, chiar mai mult decât trebuie, făcându-se nașii celor mai curioase împerecheri, așa că, dacă legiuitorul a uitat sau a greșit a face trimiterile cuvenite, știința serioasă a suplinit și suplinește cu ușurință asemenea lipsuri».

Importanța juridică a deosebirilor de copriș dintre textul manuscris și acela al ediției oficiale, d. Antonescu nu o discută, nefind locul⁵⁾. Dar chiar de ar admite că deosebirile ar avea vre-o însemnătate și că ar mai exista și altele decât cele cunoscute de d-sa, este oare o nevoie așa de imperioasă, se întreabă pentru a doua oară, de a se consacra grabnic de către legiuitor aceste deosebiri? *Da și nu*, răspunde d. Anto-

⁵⁾ D. Antonescu relevă numai deosebirile de text dela art. 380, pentru dezlegarea căruia aplică teoria mandatului, și dela art. 1495 a cărui modificare deși o declară de mai însemnată, însă articolul fiind aproape fără aplicabilitate la noi, nici el nu merită atențiune.

nescu. *Da*, pentru cei cari nu recunosc uzului calitatea unui izvor de drept; *nu*, pentru acei cari îi acordă o asemenea însemnătate.

Și arătând puterea uzului în alte țări; amintind că între uz și lege, este un raport de forțe și că nu se poate ști de mai înainte care va triumfa; afirmând că știința serioasă va sfârși prin a recunoaște uzului și la noi evidența; apoi enumerând elementele constitutive ale obiceiului juridic (să existe o practică constantă într'un anumit sens, și să fie răspândită credința în societate că a se hotărî altfel de cum s'a format acest uz, ar fi nedrept), conchide că de o lege specială nu se simte absolută nevoie, întru cât în chestia noastră amândouă elementele constitutive ale obiceiului juridic sunt întrunite. «De ce am fi oare așa de intransigenți cu drepturile uzului într'o țară ca a noastră, unde și abuzul a avut o părțică respectabilă și nediscutabilă de putere?»

Nu este nevoie de o lege specială; deosebirile de text nu trebuiesc consacrate, — zice d. Antonescu — căci avem știința, avem jurisprudența, avem avocații cari știu așa de bine să împerecheze articolele, avem teoria mandatului, avem

tăcerea lui Cuza care a făcut legale îndreptările aduse textelor de lege, avem uzul. . .

Avem știința.

Da. Știința, în adevăr, este de multe ori suficientă pentru a fixa înțelesul legii. În cazul nostru însă, nu este vorba de a reconstitui gândul legislatorului, ci de a spune cetățenilor: aceasta este legea ce trebuie să se aplice.

Oamenii de știință gândesc că ar fi bine să se fixeze chiar sensul legilor, formulându-se principiile cari trebuiesc să guverneze interpretarea legilor, după cum sunt determinate principiile cari guvernează interpretarea convențiunilor. Și noi nu voim să fixăm nici chiar legile.

Avem jurisprudența.

Da. Dar jurisprudența este suficientă când o lege este obscură și dă naștere la deciziuni contradictorii. Când însă din cauza obscurității legii, procesele nasc neconținut, oamenii de știință spun că atunci legiuitorul trebuie să intervie prin o lege interpretativă, spre a le pune capăt.

Și în cazul nostru nu este vorba numai de obscuritatea sau ambiguitatea unui text de lege, ci de însăși existența textului de lege, de determinarea lui, de fixarea lui.

Avem avocații cari fac concurență științei.

Da. Dar acest argument este în legătură cu specula, cu negustoria dreptului, și nici nu trebuie să pomenim de el. Avocații sunt — întrebunțez o vorbă veche — un rău necesar. Preocuparea generală este să se scape lumea de procese. Dacă legea este clară — spune Portalis — nu mai e de loc proces, căci nu se pledează în contra unui text precis de lege. Nu este proces, decât când există o îndoială cel puțin în aparență.

Un cuvânt, dar, mai mult ca să fixăm textele variabile ale codului civil. De ce să lăsăm să se facă speculă până și din acest fapt al îndoelei asupra textului autentic al codului? Nu dă destul material de speculă coprinsul textelor de lege?

Avem uzul.

Da, pentru acei cari recunosc uzului calitatea unui izvor de drept; *nu*, pentru acei cari nu îi acordă o asemenea însemnătate, însuși d. Antonescu o declară. Pentru d-sa chiar, teoria uzului este așa de flotantă, încât amintind că între uz și lege este un raport de forțe, mărturisește că nu se poate ști de mai 'nainte care va 'triumfa.

Sunt frumoase teoriile, dar ele lasă să trăiască nesiguranța în care ne aflăm, neștiind dacă trebuie să aplicăm textele coprinse în manuscris, pe

cele din *Monitorul oficial*, or pe cele din broșura oficială a codului civil.

Și legea trebuie să fie una.

Argumentele cu ajutorul cărora d. Antonescu ajunge la rezultatul că nu se simte nevoie de o lege specială, pentru fixarea deosebirelor de texte ce ne preocupă, dovedesc că d-sa este introdus în istoria dreptului la diferitele popoare, știe ce s'a întâmplat la romani, francezi, germani, este un om luminat. Este un suflet luminat, în adevăr, dar nu are căldură. Ca să mă servesc de o metaforă, pot zice că e lumina pe care o răspândește noaptea luna. D-sa, rămâne rece, la neajunsurile ce întâmpină împricinații, atunci când legea nu este precisă. Nesiguranța care produce lupte nesfârșite judecătorești, izvorul de procese — nenorocirea oamenilor — nu îi zgudue de loc sufletul. Pe d-sa îl emoționează mai adânc discuțiunea științifică pe care o provoacă controversele.

Articolul din *Epoca*, îmi dă imagina unei în-sușiri omenești: a omului care jertfește totul pentru o voluptate, pentru o satisfacție personală; în cazul nostru, de exemplu, pentru voluptatea de a face știință.

Adevărat să fie? Deosebiri de text dintre manuscrisul codului civil, dintre *Monitorul Oficial*, și dintre broșura oficială, n'au ele nici o însemnătate?

Insemnătatea erorilor și îndreptărilor din manuscris, precum și a deosebirilor de texte, a fost apreciată încă de acum un sfert de secol.

Mârzescu, în interpelarea sa adresată ministrului justiției, zice: «chiar dacă le-am privi numai ca simple erori materiale, sau de tipar, încă ar fi de o datorie imperioasă de a se revizui codul civil și a se pune în complectă uniformitate copia publicată cu originalul proiect». Iar Gheorghe Chițu, ministrul justiției, răspunde: «În privința revizuirii codului civil, sunt cu totul de acord cu onor. d. Mârzescu, căci toate neregularitățile, și mai mult decât neregularități, așa putea zice, cari s'au urmat la confecționarea și publicarea codului civil, sunt exacte și adevărate, cum le-a arătat d-sa. De aceea, acum, ca parte materială, știți că am cerut un credit de 10000 franci *pentru a retipări codul, căci mai întâi sunt erori de tipar și trimiterile la articole nu sunt corespunzătoare, de exemplu în loc să se trimită*

la 306 s'a trimis la art. 317 sau 366. Afară de aceasta, sunt articole în codul original cari se văd suprese fără să se facă o simplă mențiune că aceste articole s'au supres prin Consiliul de Stat.

Dar să las la oparte ce s'a spus acum un sfert de veac.

Insemnătatea deosebiriilor din textele semnalate în studiul publicat acum 10 luni, reese din chiar articolul *Epocei*, prin care d. Antonescu a voit să dovedească că ele n'au însemnătate. Când pentru justificarea neînsemnătăței acestor deosebiri, se simte nevoie de sprijinul cutărei sau cutărei teorii, apoi de bună seamă că deosebirile au o valoare.

Singură constatarea că aceste deosebiri au o valoare, este îndestulătoare pentru a motivă cererea de a se fixa textele variabile, pentru a motivă cererea de a se constată în mod legal care anume sunt textele autentice, căci — reamintesc — sunt trei, textele codului civil cari pot fi considerate ca autentice: cele din manuscris, cele din publicațiunea făcută în *Monitorul Oficial* cu ocaziunea promulgărei codului și cele din broșura oficială.

Măsura valorii deosebirilor, are un rol se-

cundar în motivarea cererii de a se fixa textele variabile. La întrebarea : cât de mare trebuie să fie valoarea deosebirei, pentru ca ea să impue fixarea textului, cine poate răspunde? Intinderea valorii variază dela proces la proces, este în legătură cu numărul proceselor ce deosebiri de texte pot naște, și nu se poate măsura decât cu răul ce se cauzează individului în fiecare proces născut.

Dar preocuparea este ca izvorul proceselor să sece, ca nesiguranța să dispară.

Aș putea să nu insist mai mult.

*
* * *

Ideia ce am urmărit în studiul de mai înainte, a fost de a dovedi că textul autentic al codului civil nu poate fi decât cel din broșura oficială.

Am afirmat în acea scriere că textele din broșura oficială cari se deosebesc de cele din manuscris și *Monitorul Oficial*, nu sunt modificări aduse legii lui Cuza după promulgarea ei, ci sunt chiar dispozițiunile legislative prescrise de Consiliul de Stat și omise de copişti în manuscrisul prezentat lui Cuza ca să-l semneze.

Pentru a întemeia și mai bine această afirmație, mă voi servi de art. 150 din codul civil,

a cărui cuprindere din manuscris și *Monitorul Oficial* diferă de cea din broșura ediție oficială⁶⁾.

Art. 150 are aceiaș cuprindere atât în manuscris cât și în *Monitorul Oficial*, și anume: «*cu toate acestea Domnul, pentru motive grave, va putea acorda dispensă din prohibițiunile cuprinse în art. 144 din acest cod*⁷⁾».

În broșura oficială însă, la sfârșitul acestui articol se găsesc adăugate cuvintele: «*adică pentru căsătoriile dintre cumnați și cumnate și pentru cele dintre veri și vere*».

Înțelege oricine importanța acestei deosebiri de text, importanța adăugării făcute.

Textul din manuscris și din *Monitorul Oficial*, dă voe Domnului să acorde dispensa de rudenie pentru căsătorie în linie colaterală, fără nici o restricțiune. Domnul dar, poate încuviința căsătoria, după acest text, între unchi și nepoată sau mătușe și nepot și chiar între frați și surori.

S'ar fi putut oare ca legislatorul — Consiliul de Stat — să edicteze o astfel de dispozițiune?

⁶⁾ Deosebirea de text din art. 150 este semnalată și în colecțiunea de legi a d-lui Hamangiu, deci cunoscută publicului.

⁷⁾ Art. 144 sună astfel: În linie colaterală, căsătoria este oprită până la a patra spiță inclusiv, fărăosebirea înrudirii de legiuită sau nelegiuită însoțire, și între afinii de aceiași spiță.

Credințele religioase cari au stăpânit și stăpânesc poporul românesc, dau singure răspunsul.

Concepțiunea morală în privința însoțirii dintre rude, spiritul religios al timpului, se pot vedea din declarațiunile oamenilor noștri cari aveau cârmuirea trebilor Statului.

Aristid Pascal, raportorul proiectului de Constituție din 1866, cu ocaziunea discuțiunei art. 21 din Constituție (art. 16 din proiectul primitiv), zice în ședința Adunării Elective a României dela 23 Iunie 1866: «Incât se atinge de morala religiunei creștine, la aceasta răspundem că în religiunea ortodoxă creștină a fost întotdeauna cea mai mare, cea mai înaltă morală, și dacă vreodată aceasta s'a întâmplat să nu fie, aceasta a provenit din cauza preoților, răi, neînvățați, iar nu din cauza religiunei. Nu trebuie să aruncăm această vină asupra religiunei ci asupra preoților inculți, cari au servit'o. Nu trebuie dar să confundăm greșala preotului cu religiunea» (*Monitorul Oficial* No. 138 din 25 Iunie 1866; pag. 621, coloana II-a).

Iar *V. Pogor*, la art 22 din Constituție, în chestiunea dacă benedictiunea religioasă trebuie să însoțească întocmirea actelor de stare civilă, spune: «Incât privește actele de căsătorie, dom-

nilor, știm că biserica numai frați și surori n'a cununat, iar încolo toate regulele lor canonice au fost călcate. Și dacă ridică glasul cineva, i se răspundea că a primit din cer puterea de a lega și a deslega. Vedeți dar, domnilor, că biserica cea dintâiu a pus societatea în pericol. Sub regimul bisericesc noi știm că s'au căsătorit rude de aproape, până și veri primari. Iată ce a făcut biserica». (*Monitorul Oficial* No. 138 din 1866; pag. 623, col. I).

Căsătoria între rudele de aproape era considerată ca un pericol pentru societate. Se învinuia biserica că a însoțit *până și veri primari*.

Credințele religioase dar, nu puteau trăi alături cu un text de lege care acordă Domnului dreptul de a încuviința căsătoria între unchi și nepoată sau mătușe și nepot, și între frați și surori.

Formula art. 150 din manuscris și *Monitorul Oficial* era necunoscută.

Societatea de atunci nu vedea cu ochi buni nici chiar prerogativa Domnului acordată de art. 150, așa cum era formulată în broșura oficială, adică dreptul de a da dispense pentru căsătoriile dintre veri și vere și cumnați și cumnate.

Aceasta reese din proiectul de lege prezentat

Senatului de Ministrul Justiției Anton I. Arion, cu Mesagiul Domnesc No. 203 dela 9 Februarie 1868, pentru modificarea art. 144 și abrogarea art. 150 din codul civil⁸⁾:

PROIECT DE LEGE

Art. I. La finele art. 144 din codul civil se va adăoga următorul alineat:

«Căsătoria între veri și vere, cumnați și cumnate este și rămâne cu desăvârșire poprită, după vechiul obicei».

Art. II. Este și rămâne abrogat art. 150 din codul civil.

Ministrul Justiției (s) *Ant. I. Arion.*

În expunerea de motive ce însoțește proiectul de lege, se citesc și mai lămurit sentimentele ce însuflețeau societatea românească, cu privire la căsătoriile dintre rude.

Iată acea expunere de motive:

⁸⁾ Jurnalul prin care Consiliul Miniștrilor încuviințează proiectul de lege, poartă No. 3 dela 7 Februarie 1868 și este semnat de: Ștefan Golescu, președinte și ministru de externe; colonel G. Adrian, ministru de războiu; D. Gusti, ministru cultelor; Ion C. Brătianu, ministru de interne și ad-interim la finanțe; Panait Donici, ministru de lucrări publice și Anton I. Arion. (Dosarul Ministerului Justiției, diviziunea administrativă, No. 227 din 1868).

«De îndată ce s'a promulgat codul civil, art. 150, care lasă a se întrevade speranța și puțința unei căsătorii legale, între veri și vere, cumnați și cumnate, a fost obiectul unei critici și a unei desaprobări generale din partea mai întregii societăți române. Pot zice că acest articol a insuflat oroare multora, pentrucă, în adevăr, acest principiu este contrariu nu numai moravurilor austere, pure, sobre și seculare ale poporului român, dar și în învederată contradicțiune cu canoanele noastre bisericești de care trebuie să ținem samă, cu deosebire în acest punct, pentrucă la Români religiunea a fost națională și națiunea religioasă, cu alte cuvinte au fost și sunt strâns legate una de alta.

«N'au trecut încă doi sau trei ani dela punerea în lucrare a codului, și răul a început a se simți. Ministerul acesta al Justiției, prin care se fac cererile de dispensă, prescrise de art. 150 mai sus citat, a fost pus în pozițiune a aprecia mai bine decât oricine răul și replegiunea cu care se propagă în societate.

«În adevăr, s'a văzut cazul unde oameni bătrâni căsătoriți câte de două ori, având câte 5 și 6 copii, cari după un trai de zece ani trecuți numai în a doua căsătorie, și-au lăsat femeia le-

gitimă spre a se însoți apoi cu sora acesteia, cu cumnata lor (prin seducțiune), care putea mult mai nemerit a le fi nepoată decât soție legitimă, decât mumă vitrigă a unor copii de o vârstă cu dânsa. Dispensa civilă s'a refuzat de Măria-Sa, în considerațiunea imoralității ce înconjoară faptul. Biserica, după dreptul ce îi dă Constituția, a refuzat benedicțiunea ei. Și astăzi o asemenea căsătorie necalificabilă este izvorul ce dă naștere unor copii, cărora nici bastarzi nu li se poate zice.

«De asemenea, s'au văzut cazuri unde doliul a intrat în familii oneste și patriarhale prin ofertă de căsătorie făcută de părintele fetei către june, ofertă primită de june în contra voinței tatălui său, ofertă care a avut de consecință luarea fetei din casa părintelui ei, și introducerea ei într-o viață ilicită, a căreia consecinți dezastroase, și pentru indivizi și pentru societate, este de prisos a le mai defini aci. Și cu toate acestea, acești doi tineri sunt veri buni, sunt ca și frați, căci sunt fii legitimi a doi frați adevărați.

«Iată, în adevăr, cum părintele junelui, în loc de a da binecuvântarea sa acestei căsătorii (și știm că binecuvântarea părinților este temelia casei fiilor), o refuză prin o petițiune adresată Măriei

Sale Domnului cu acești termeni: «Și fiindcă ar putea cere dela Măria Voastră dispensa de căsătorie, conform art. 150 din codul civil, Vă rog, cu cel mai profund respect, ca, luând în considerațiune art. 144 al codului nostru civil, care proibă căsătoria dintre veri, precum este cazul de față; ca binevoind a examina și durerea ce ar încercă sufletul meu și al femeii mele, când s'ar tolera celebrarea unei asemenea căsătorii, precum și răul exemplu dat societăței, care, ca orice exemplu, va fructifica, să binevoiți a ordona de a nu se celebra o asemenea căsătorie între verii primari, frați între dâșii, după legile noastre bisericești, și mai cu seamă după datinele patriarhale ale Românilor».

«Când vechii noștri legiuitori, civili și bisericești, au prohibit căsătoria între rude și afini apropiați, ei au avut în vedere, de o parte, efectele cele rele ce niște asemenea căsătorii au chiar asupra genului și a relațiunilor sociale, iar pe de altă parte, menținerea încrederei, a moralei și a bunei cuviințe în familie. Sub scutul acestei binefăcătoare prohibițiuni, relațiunile cele mai intime și familiare pot exista între bărbat cu surorile nevestei sale, între nevestă cu frații bărbatului ei, între veri și vere, fără ca să insuflă cel mai

mic neastâmpăr nevestei, bărbatului sau părinților a doi veri de diferit sex. Nu ar mai fi așa, când această barieră ar rămâne suprimată, fie prin prefacerea legii, fie prin dispensă.

«Trebuie a închide calea răului, trebuie a tăia orice speranță imoralității, licenței și perturbațiunii familiei, căci numai prin acest chip familia se va întări, iar societatea se va regenera.

«O lege ce nu răspunde necesităților sociale, și care nu este conformă cu tradițiunile și aspirațiunile morale ale societății pentru care este făcută, nu va da decât fructe putrede și producătoare de nenorocire și scandal.

«De aceste considerațiuni de o înaltă însemnătate socială și morală ținând seamă, guvernul crede că art. 144 și 150 din codul civil, ar trebui fi supuse la modificările enunțate în alăturatul proiect de lege».

Ministrul Justiției, (s) *Ant. J. Arion*.

Senatul a modificat proiectul de lege, suprimând art. 1, care nu era decât un pleonasm, căci coprirea lui se înțelegea chiar prin art. 144. Ministrul Justiției a declarat că a pus acel alineat «cu intențiune pentru oamenii cari nu sunt cunoscători de legi, pentru ca să se știe de popo-

rul de jos că această însoțire dintre veri și dintre cumnați, care a făcut o rea impresiune, este oprită».

Și astfel, redus la un singur articol: «*Se abrogă art. 150 din codul civil*», proiectul de lege a fost votat de Senat în ședința dela 19 Februarie 1868.

Proiectul însă nu a putut deveni lege.

El a fost înaintat Adunărei deputaților cu mesagiul domnesc No. 334 dela 27 Februarie 1868. Secțiunile Camerei luându-l în discuțiune și admițându-l în unanimitate în zilele de 5 și 10 Decembre 1869, 9 și 13 Ianuarie 1870, proiectul a fost pus la ordinea zilei în ședința dela 20 Ianuarie 1870, raportor fiind numit d. G. G. Meitani (Dosarul Adunărei deputaților No. 85 din 1867—1868, sesiunea XI).

Amintesc că în timpul discuțiunii proiectului de lege în secțiunile Camerei, se găseau în guvern⁹⁾ doi miniștri, B. Boerescu și Al. Crețescu, cari fuseseră membrii în Consiliul de Stat în anul

⁹⁾ Guvernul se compunea din: Dim. Ghica, președinte și ministru de lucrări publice; M. Kogălniceanu, ministru de interne și adinterim la externe; Al. G. Golescu, ministru de finanțe; B. Boerescu, ministru de justiție; G. Manu, ministru de război, și Al. Crețescu, ministru de culte. La 12 Decembre 1869 însă, în locul lui Crețescu a venit la ministerul cultelor G. Mârzescu.

1864, când s'a terminat elaborarea codului civil, iar preşedintele secţiunii a VII a Adunării deputaţilor eră chiar Constantin Bosianu, preşedintele Consiliului de Stat, care în 1864 a distribuit materiile codului civil membrilor Consiliului.

Dacă proiectul nu a devenit lege, cauza a fost Mihail Kogălniceanu, ministru de interne. Acesta, luând cuvântul după raportor, care a arătat că motivele cari au determinat secţiunile Camerei şi comitetul delegaţilor de a primi în unanimitate proiectul de lege, sunt împrejurările relatate în expunere de motive, sunt cuvintele de moralitate a familiei şi de moravurile străbune ale românilor, Ministrul de interne, zic, luând cuvântul ca să dea lămuriri, a complicat chestiunea :

«Daţi-mi voe — zice Kogălniceanu ¹⁰⁾ — să vă dau câteva lămuriri, şi regret că colegul meu dela justiţie şi d-nu Bosianu, nu sunt aci, fiindcă D-lor au lucrat codul civil din 1864, ca să vă spună D-lor că, în regulă generală, căsătoriile sunt proibite până la oarecare grad, şi dacă Domnului i se dă dreptul de a acorda dispense, aceasta priveşte nu pe ortodoxi, ci pe catolici, pe protes-

¹⁰⁾ Kogălniceanu fusese preşedintele Consiliului de Miniştri, când Cuza a sancţionat şi promulgat codul civil.

tanți și pe israeliți. Aceasta a înțeles legea dela 1864, și nicidecum că Domnul ar avea drept să acorde dispense la ortodoxi».

Aceste cuvinte ale ministrului de interne au stârnit o vie discuție asupra înțelesului art. 350 din codul civil, și anume dacă legiuitorul la 1864 a voit să reguleze starea civilă a românilor în general, sau numai starea civilă a ortodoxilor. Art. 150 privește el numai pe ortodoxi, ori și pe celelalte culte; privește pe străini sau pe români?

Fiindcă pe urma Consiliului de Stat nu a rămas nici o lucrare preparatorie din care să se vadă adevărata intențiune a legiuitorului în redactarea art. 150, reproduc întreaga discuțiune urmată în această privință în Adunarea deputaților din ședința dela 20 Ianuarie 1870, discuțiune care prezintă un deosebit interes prin variile înțelesuri ce s'au dat acestui articol.

După Ministrul de Interne Kogălniceanu, a luat cuvântul d. Petre Grădișteanu.

«*P. Grădișteanu.* Vedeți d-lor, că legiuitorul, prin articolele precedente art. 150, a stabilit, în principiu, că ordinea publică, așa cum e înțeleasă în țara românească, nu permite căsătorii de felul acesta. Acum, d-lor, nu este aci o chestiune de religiune, cum a zis onor. d. Ministru de Interne,

de oarece la catolici, la protestanți și la ebrei asemenea căsătorii sunt tolerate. Acestea, d-lor, nu sunt câtuși de puțin considerațiuni care să poată modifica ordinea publică, așa cum e ea în țara românească. În adevăr, se poate prea bine ca la israeliți să fie permisă căsătoria, nu numai între veri primari și între cumnați, dar și între frați, și cu toate acestea nu vom merge până acolo încât să punem în condica noastră dreptul pentru Domnițor de a da dispensă în asemenea cazuri.

«Dacă este vorba de catolici, de protestanți sau de ebrei, nu ne importă nouă cum trebuie ei să se închine înaintea lui Dumnezeu, nu ne importă religiunea lor, însă ceea-ce nu este mai puțin adevărat, este că orice legiuitor are dreptul de a fixa cum se înțelege ordinea publică în țara sa.

«Ei bine, legiuitorul a zis că nu este permis a se face asemenea căsătorii în țara românească, precum poate să zică nu este permisă bigamia, și o pedepsește.

«Poate că în religiunea mahometană să fie permisă bigamia; cu toate acestea, acest fapt care este în contra ordinei publice în țara românească, nu poate să fie recunoscut printr'un text

de lege al țării românești, și această facultate care o avea Domnitorul, de oarece însuși Domnitorul renunță la dânsa, îmi pare că nu putem face decât să primim abrogarea art. 150.

«D. *M. Costache*. D-lor, chestiunea, precum a sulevat-o onor. d. Ministru de Interne, e foarte gravă, după mine, fiindcă se atinge de un principiu mai mare decât de ordine civilă, se atinge de principiul libertății religiunii și a conștiinței.

«D-lor, nu avem decât să ne dăm seama care este originea obiceiului de căsătorie la noi, și vom vedea că provine din dreptul canonic, care a stabilit diferitele graduri de rudenie, până la care căsătoria e ertată, și până la care nu. Pe urmă, în Statele catolice a intervenit, în Franția, un concordat între puterea civilă și puterea bisericească, și a statuat asupra tuturilor cestiunilor aceloră cari aveau un caracter mixt. Inșă în legislațiunea franceză, din care avem tras pe a noastră, niciodată legiuitorul n'a putut cugetă de a face dispozițiuni pentru alții decât numai pentru acei cari țineau de religiunea dominantă, adică de religiunea catolică; nicidecum n'a putut cugetă legiuitorul francez ca prin o lege civilă să strămute bazele unei alte legi. Așă, de exemplu, dacă la protestanți căsătoria după legea pro-

testantă eră permisă într'un grad mai apropiat decât după legea noastră, eu nu cred că protestanților cari locuiesc în Principatul nostru, am avea dreptul să le declarăm căsătoria nulă, ilegală dacă s'ar căsători într'un grad mai apropiat decât cum permite legea noastră; n'am putea-o face, căci prin aceasta am distruge un principiu sacru pe care 'l am înscris în Constituțiune, principiul libertății cultelor.

«Legiuitorul declară într'un mod absolut, prin acel articol, că căsătoria nu e ertată decât până la cutare sau cutare grad de rudenie, și această piedică negreșit o pune legiuitorul numai pentru România. Dar în țara noastră se află și alte religii: catolici, protestanți, ebrei chiar, după ale căror principii religioase e permisă căsătoria în niște grade mai apropiate. Ei bine, eu vă întreb, dacă e în cugetul d-voastră să limitați această libertate . . .

«*D. Ministru de Culte și Instrucțiune Publică.* Nu, guvernul vă declară că nu.

«*D. M. Costache.* Apoi articolul cum e redactat, lasă libertatea celorlalte culte să se căsătorească în graduri mai apropiate ?

«*D. Ministru de Interne.* Nu lasă.

«*D. M. Costache.* Apoi aci e chestiunea ; vedeți

că nu vă înțelegeți chiar între d-voastră. D. Ministru de Interne ne-a spus că legiuitorul a înțeles, la 1864, a se recunoaște tutulor cultelor din țara noastră, libertatea absolută a se căsători fiecare după statutele lor, a se căsători și în grade mai apropiate, dacă legea le va permite. Acum vă întreb pe d-voastră dacă voiți prin legea ce facem noi astăzi, să limitați această libertate, care e recunoscută de celelalte culte.

«*Voci.* Nu.

«D. *A. Lahovari.* Da.

«D. *M. Costache.* Vedeți, d-lor, unii din d-voastră înțeleg că nu. D. Lahovari, foarte competente în această materie, zice da. D-sa și d. Grădișteanu consideră chestiunea aceasta ca o chestiune de ordine publică, și zic că, oricari ar fi cultele în țara noastră, acele culte trebuie să se supună legii noastre civile.

«D-lor, eu în câtă vreme nu se va mărgini, nu se va lovi în libertatea deplină a celorlalte culte, nu mă împotrivesc nicidecum a vota acel articol. Dar pe câtă vreme Statul își ia asupra-și a declară ilegală o căsătorie pe care cultul catolic, de exemplu, o recunoaște de bună, eu nu voi vota acest articol.

«D. *G. Mârzescu, Ministru de Culte și In-*

strucțiune Publică. Mai înainte de a vorbi, d-lor, de art. 150, de datoria noastră este să vedem, când s'a redactat codul civil, pe cine a avut în vedere legiuitorul, adică al cui stat a căutat mai cu seamă să reguleze?

«Persoanele principale pe care le-au avut în vedere legiuitorul, au fost românii ortodoxi, pentru că religiunea ortodoxă e relegiunea dominantă în România. Prin urmare vedeți că codul român a fost făcut mai cu seamă pentru românii ortodoxi. Art. 150 din acest cod nu e relativ la celelalte culturi, și el nu prevede decât ipoteza românilor ortodoxi. Și fiindcă în Constituțiune se zice că benedicțiunea religioasă e o condițiune esențială a validității căsătoriei, d. Ministru titular dela Justiție s'a ocupat de acest art. 150; și fără doar și poate că dacă ar fi avut timp, ar fi venit cu întregul capitol relativ la căsătorie ca să-l pună în armonie cu pricipiul consacrat prin Constituțiune. Aceste zise, declar în numele guvernului că art. 150 nu e relativ decât la Românii ortodoxi.

D. *A. Lahovari.* Dară nu aveți dreptul acesta.

D. *Ministru de Culte.* «Vă rog nu mă întrerupeți. Când veți lua cuvântul mă veți combate, și eu apoi la rândul meu vă voiu replica.

«Cum am zis, art. 150 nu se referă la celelalte culturi cari nu sunt ortodoxe. Iată declarațiunea pe care o fac în discuțiunea generală asupra acestui proiect de lege. Când vom intra în fondul chestiunii și vom vorbi de art. 150, atunci vă voi explica pe larg motivele cari au îndemnat pe colegul meu dela Justiție a cere suprimarea lui.

D. A. *Lahovari*. D-lor, atât onor. d. Ministru de Culte și Instrucțiune Publică, cât și onor. d-nu Epureanu, fac o confuziune capitală în această materie.

«Codul civil a avut de obiect să reguleze în general starea Românilor, iar nu starea Românilor ortodoksi, ci starea Românilor tuturor, de toate cultele și confesiunile; fiindcă legea civilă privește pe Români în general și nu e nici o dispozițiune care să împiedice pe Români de a aparține la alt cult decât la cultul ortodox. Libertatea conștiinței și a confesiunii religioase există la noi mai înainte de 64; și când s'a făcut această lege, s'a regulat starea civilă a Românilor în general, iar nicidecum starea civilă a ortodoxilor.

«D-lor, prin acest principiu care este nediscutabil și pe care jurisprudența noastră l'a aplicat în totdeauna, precum s'a aplicat și în Franța; în virtutea acestui principiu, articolul de față pe cine

privește? privește numai pe ortodoxi, ori și pe celelalte culte? privește pe străini sau pe Români?

«D-lor, art. 150 privește pe Români de orice cult, însă numai pe dâșii și nicidecum pe străini. Aceasta e interpretațiunea juridică a acestui articol și oricine are noțiuni de asemenea materie, va fi de părerea mea.

«Dar străinii cari vor fi de cult protestant sau catolic, deși rude în gradul prohibit de articolul de astăzi, vor putea să se căsătorească, fiindcă statul personal se regulează totdeauna după legea țării de origină; însă Românii, chiar catolici sau protestanți, nu se vor putea căsători fiind în acest grad prohibit; nu fiindcă sunt ortodoxi, dar fiindcă sunt Români, și legea română, care regulează statul lor personal, nu permite verilor și rudelor în gradul prohibit de acest articol, de a se căsători. D-lor, nu este o prohibițiune nouă ce se face; însă condica noastră civilă, pe lângă aceste prohibițiuni, a admis și dispensele care le prevede codul francez; prin urmare toate aceste căsătorii sunt prohibite, însă guvernul, autoritatea, poate să le dea o dispensă, și astăzi se cere numai ca această facultate de a da dispense să se suprimă. Dar onor. d. Manolache Costache și cei ce sunt de părerea d-sale, zic că d-v. nu vedeți că faceți o

atingere libertății conștiinței unui Român protestant sau catolic, care în virtutea religiunii lor pot să se căsătorească, aflându-se chiar în gradele de rudenie prohibite de legea civilă?

«Aceasta este o eroare de fapt, încât privește pe catolici, căci și la catolici aceste grade de rudenie, prevăzute în legea de față, cad sub prohibițiune și căsătoria nu poate urmări decât cu dispensa Papei. Numai pentru protestanți se poate susține această teorie, fiindcă religiunea lor nu prohibe căsătoria la aceste grade. Dară aci sunt chestiuni pe care nu le regulează religiunea, ci legile civile. Acesta este principiul general, în materie de căsătorie, adoptat de legile noastre ca și de legile moderne, cu o singură excepțiune care este prevăzută în Constituțiune și care cere și consacrarea bisericească la căsătorii.

«Această consacrare bisericească însă, nu privește decât formele căsătoriei, iară nu statul personal al căsătoriților care continuă a se regula de legea civilă; căci, dacă am căta să aplicăm și legea canonică, atunci ar trebui să mergem și mai departe, pentru că codul nostru civil permite căsătoria între verii de gradul al doilea, de vreme ce canoanele bisericești o opresc; pe de altă parte, nu este adevărat să spunem că este

o atingere a libertății conștiinței, când un Român este nevoit a se căsători în condițiunile la care îl supune legea țării sale, întrucât privește starea sa socială și statul său personal. Să vă dau un exemplu: divorțul este prohibit în Franța pentru toți francezii, nu numai pentru catolici dar chiar și pentru protestanți, și ortodoxi dacă ar fi. Ei bine, D-lor, protestanții pot să zică în Franța : dacă îmi permite mie religiunea mea divorțul, de ce nu mi-l permit și legile civile?

«Negreșit, i se va răspunde că ordinea publică a Franței nu permite aceasta; și de aceea legea civilă care este unica și suverana judecătore în această materie, proibă divorțul pentru toți francezii de orice rit și confesiune; căci oricine are dreptul să practice și să exercite religiunea sa, numai într'atât, încât nu va vătămă ordinea publică a națiunii din care face parte.

«D-lor, libertatea conștiinței pentru un mahometan, și mi se pare că am naturalizat și pe turci. . .

«*Voci*. Nu este așa!

«D. *Ministru de Culte*. Nu, căci mahometanii, după tractate, nu pot ridica moschee pe teritoriul nostru.

«D. *A. Lahovari*. Ei bine, la noi nu, dar un

mahometan francez, căci în Franța sunt mahometani, n'ar putea să zică : în virtutea legii mele religioase, poligamia îmi este permisă?

«D. *Ministru al Cultelor*. Este art. 5 din codul civil care oprește aceasta.

«D. *A. Lahovari*. Aceasta, d-lor, am voit să vă spun și eu. Un mahometan din Franța nu poate, prin urmare, să facă un act care atinge atât ordinea publică cât și ordinea civilă a țării sale, și aceasta este un act de felul acesta, căci îndoita căsătorie, ca și căsătoria între gradele de rudenie prohibite de legi, vatămă ordinea publică.

«Dar, d-lor, un Mormon¹¹⁾, care este creștin, și pentru care nu văd nici o împiedicare ca să devie Român prin naturalizare, ar putea să ia două soții? Nu, d-lor.

«Dar mi se poate zice : cine va stabili această regulă atât de delicată? Cine poate să vie și să ne spună că cutare sau cutare act, este, sau nu este, contra bunelor moravuri și a ordinii publice?

«Legea, d-lor, căci când legea zice : opresc

¹¹⁾ Sectă religioasă în Statele-Unite, fondată în anul 1830. Mormonii formează un mic Stat pe marginea lacului Sale. Un bil votat în 1870 le-a interzis poligamia. (Vezi dicționarul Larousse).

căsătoria între cutare și cutare grad de rudenie, este că legea a socotit că asemenea căsătorii sunt în contra bunelor moravuri și a ordinii publice, și este lege a țării, nu a cutărui sau cutărui cult. Prin urmare, această lege trebuie să se aplice într'un mod general.

«Eu o crez o lege morală, și este o lege care nu numai a fost legea noastră în trecut, o lege bisericească, dar care a fost în totdeauna în tradițiunile și obiceiurile Românilor.

«Chiar în Franța s'a cerut, după cum știți, o asemenea reformă și s'a zis cu destul cuvânt : oare socotiți că cununiile în gradul cutare sunt bune ? Atunci de ce le prohibiți ? Și dacă le socotiți de rele, atunci de ce le permiteți prin calea dispensei, prin excepțiune și prin arbitrarium ? Ori premitetele în general, ori prohibițiile în general.

«D-lor, eu vă propui să adoptați legea de față care stabilește prohibițiunea absolută ; este, după mine, o lege morală, conformă cu obiceiurile și tradițiunile noastre seculare. Trebuie ca acum, ca și în trecut, legiuitorul nostru să nu permită ca la căminul familiei chiar, culpabile pasiuni să poată a se naște și a se desvoltă în umbra culpabilelor speranțe.

«D. *Ministru de Interne.* D-lor, nu mă pui pe

tărâmul dreptului, ci pe al faptelor, ca să arăt cum s'a răcut acest cod civil.

«Regret că nu sunt aci persoane cari au lucrat această lege. Este însă d. Apostoleanu față, care a fost la Consiliul de Stat, împreună cu d. Bozianu, Boerescu, Vernescu, Crețescu, Calimachi Papadopol, și vă pot spune că d. Crețescu, în deosebi, a lucrat codul civil.

«Vederile legislatorului codului civil, au fost ca să se facă o lege care să fie consecuența principiilor libertății religioase, întemeiată pentru întâia oară prin convențiune; căci Convențiunea din 1858 face din creștinii eterodoxi, cetățeni români. A trebuit dară, ca legea noastră civilă să fie conformă cu acest principiu înscris în Convențiune; dar totdeodată recunosc că mai 'nainte de toate, când a venit la cestiunea aceasta, unde este implicată și conștiința și religiunea, legiuitorul a avut în vedere majoritatea cea mare, care majoritate sunt Români ortodoxi. Pe urmă însă a venit legiuitorul și a ținut seamă de situațiunea locală, de o populațiune foarte mare de alte rituri, pe care onor. d. Lahovari le-a scăpat din vedere, și apoi nici nu putea să le cunoască d-sa, care nu este de prin acele localități.

«D-lor, nu trebuie să uităm că în Moldova avem

peste 180.000 Români catolici, și la care nu este o imoralitate de a face cununii în graduri mai apropiate decât gradurile permise de religiunea ortodoxă. Asemenea și la protestanți, armeni, lipoveni și alte rituri. De aceea dar s'a prevăzut că, fiindcă la noi ofițerul stării civile trebuie să înscrie orice căsătorie, el n'ar putea, abrogându-se acest articol, să înscrie căsătoriile făcute în graduri mai apropiate, între oamenii de religiunea creștină eterodoxă.

«Aceasta, d-lor, s'a avut în vedere și s'a făcut această excepțiune în art. 150. Acum rău și nedrept s'a zis că acest articol privește pe ortodoxi și că trebuie să se învoiască Domnul a da dreptul ortodoxilor să contracteze căsătorii, în graduri oprite de religiune și oprite în deosebi de codul civil.

«D-lor, dacă d-v. astăzi veți abrogă acest articol, apoi se va întâmpla tocmai contrariul de ceea-ce voește d. Lahovari, adică se va încuraja concubinajul pentru toți catolicii, acei cari, după religiunea lor, pot face căsătorii mai apropiate, precum între cumnați și cumnate, și care, neputându-se după legile noastre căsători, vor stă în concubinaj.

«D. *Lahovari*. Vă înșelați ; în religiunea cato-

lică nu este așa, nu este permis fără dispensa Papei.

«D. *Ministru de Interne*. D-lor, se poate ca la catolici să nu fie permisă căsătoria între cumnați, dar la protestanți știu că legea este mai largă și că este permis.

«D. *Lahovari*. A ! la protestanți, da.

«D. *Ministru de Interne*. D-lor, eu vă spun faptele care le știu, după cum sunt în Moldova, și n'avem decât să întrebăm pe d-nii deputați dela Roman și Bacău, cari trăesc acolo și știu că acolo se cunună cumnați cu cumnate, fără dispensă ; asemenea și catolicii se cunună cu dispensa Papei, fiindcă biserica catolică a ținut seamă de acestea și a prevăzut cazurile. O altă dovadă ce am să vă dau, este că catolicii în Moldova păstrează calendarul vechiu ; astfel că un catolic în Moldova poate să asiste de două ori la Paște și la Crăciun, căci nu are decât să celebreze Paștele și Crăciunul după calendarul catolic, și apoi, ducându-se la Galați, la Brăila, să se întoarcă a celebra împreună cu noi aceste sărbători. Prin urmare, vedeți că catolicii și protestanții, la noi, țin până astăzi calendarul vechiu, calendarul ortodox, desființat în toată Europa catolică. Asemenea, d-lor, și pentru aceste grade de căsătorie s'a re-

gulat și la noi, pentrucă legislatorul nostru a trebuit să ție seamă, cum v'am spus, de situațiuni locale ; și dacă d-v. vă temeți, și poate cu drept cuvânt, că acest articol 150 s'ar putea aplică și în privința ortodoxilor, nu aveți decât să adaugați un alineat, în care să explicați interpretațiunea ce voiți a da. Dar vă rog să nu veniți a șterge, cu această ocaziune, întregul articol și a privă astfel și pe oamenii de celelalte religiuni, de dispensa ce ar trebui să li se acorde în privința maritagiului, conform cu religiunea lor ; pentrucă, d-lor, cum v'am spus, sunt sute de mii de catolici și protestanți, căroră, dacă am votă acest articol, le-am face poate mare rău.

«De altă parte, d-lor, eu cred că ar fi mai bine să amânăm această chestiune, a o trată când vom regulă căsătoria în genere ; căci nu uitați că prin Constituțiune se zice că o căsătorie, ca sa fie valabilă, trebue să se celebreze de biserică. Ei bine, această chestiune nu este încă regulată prin codul civil, ca să se poată pune în armonie cu Constituțiunea, care este votată de acum trei ani trecuți, în cursul căroră s'a ivit o mulțime de cazuri, în cari vedem bărbați și femei, însoțiți la primărie, și, în interesul îndeplinirii formalității cerute de Constituțiune, murind unul dintr'ânșii,

căsătoria se declară nulă, considerându-se ca un concubinaj.

«D. C. Boerescu. Rău.

«D. *Ministru de Interne*. D-voastră ziceți rău, și eu zic rău, pentru că sunt copii cari rămân pe drumuri.

«D. C. Boerescu. Rău.

«D. *Ministru de Interne*. Și se declară de adulteri. Ei bine, d-lor, tocmai pentru că d-voastră ziceți rău și aveți o altă opinie, prin urmare trebuie să regulați această chestiune, de mare importanță, în armonie cu Constituțiunea și cu deprinderile și moravurile țării noastre.

«De aceea, d-lor, vă rog să luați seama și să nu atingeți aceste deprinderi și moravuri ale acelor populațiuni cari trebuiesc respectate, fiindcă sunt niște moravuri cari nu ne vatăcă pe noi de loc.

«D. *Președinte*. D-le ministru, după cuvintele d-voastre, retrageți legea

«D. *Ministru de Culte*. Nu.

«D-lor, să luăm expunerea de motive și să o citim.

(Mărzescu citește expunerea de motive a proiectului de lege, reproducând isă mai sus).

«Am voit, d-lor, ca să citesc fragmentul acesta din expunerea de motive, pentru că, în spiritul

d-lui Ministru titular, pe care trebuie să îl chiem de a'și susține proiectul singur, nu a fost ideea ce văd că se desvoltă de unii din d-nii deputați; și, în adevăr, articolul acesta văd că dă loc la o discuțiune foarte mare; ați auzit pe onor. d-l Lahovari că s'a întins cu vorba în niște considerațiuni foarte mari și de ordine publică. D-sa ne zice că pe teritoriul român, doi catolici, cari s'ar găsi în gradul de înrudire de veri primari, nu ar putea să se căsătorească.

«D. *Al. Lahovari*. Am zis tocmai contrariul.

«D. *Ministru de Culte*. Dar dacă sunt Români, acei catolici ?

«D. *Al. Lahovari*. Atunci le este proibită.

«D. *Ministru de Culte*. Dar nu vedeți că atunci considerați art. 150 sub aplicațiunea art. 5 din codul civil, care zice că nu se poate derogă, prin convențiuni sau dispozițiuni particulare, la legile cari interesează ordinea publică și bunele moravuri.

«D. *Lahovari*. Statul personal.

«D. *Ministru de Culte*. Adică, cu alte cuvinte, d-v. considerați acest articol ca un articol de ordine publică; și din acest punct plecând, un catolic român nu s'ar putea căsători cu vara sa?

«Eu, d-lor, nu înțeleg astfel art. 150.

«D. *Lahovari*. Sunteți singuri de această părere.

«D. *Ministru de Culte*. Sunt și alți mulți deputați alături cu mine.

«Nu înțeleg, nicidecum, că art. 150 a creat o proibițiune și pentru catolici sau protestanți. Eu, împreună și cu alți mulți deputați, precum d. Epu-reanu, etc., în totdeauna am înțeles că acest articol privește numai pe Românii ortodoxi, și că nici cum s'a atins de proibițiunile la căsătoriile pentru Românii ce ar fi și de alte religii. Și probă, d-lor, că așa a fost intențiunea legiuitorului, este că noi avem în art. 145 o proibițiune care se aplică numai la Românii ortodoxi.

«Iată ce ne zice acest articol:

«La rudenia din sfântul botez se oprește căsătoria între naș și fină, precum și între nașă și fin».

«Din citirea acestui articol, apare evident că legiuitorul, în tot capitolul acesta, nu a avut în vedere decât proibițiunile, împiedicările ce s'ar putea face la căsătoriile dintre Români de religie ortodoxă.

«Acum, știți ce fel ar trebui să facem noi ca legiuitori, pentru ca să putem ști adevărata intențiune a legiuitorului codului civil? Ar trebui să zicem: aduceți procesele-verbale ale Consiliului

de Stat care a redactat această lege, ca să vedem ce a avut în vedere acel legiuitor, când a redactat acest articol; dar asemenea prescripțe verbale nu există; prin urmare trebuie să apucăm pe fiecare membru din Consiliul de Stat, și să îi zicem: vă aduceți aminte ce ați avut în vedere când ați redactat art. 150? Dar nici aceasta nu o putem face. Prin urmare, trebuie să aduceți pe d. Ministru de Justiție și să'l întrebați: ce ai înțeles d-ta prin art. 150? Căci iată ce se zice în expunerea de motive a proiectului de lege ce l'ai prezentat, și d. Ministru, la această întrebare, vă va spune ceea-ce a înțeles, căci nici d. Kogălniceanu, nici eu nu puteam fi în gândul unui om și, prin urmare, să știm ce a gândit d. Boerescu, când a făcut acest proiect de lege.

«Cer dar amânarea acestui proiect de lege până mâine, când va veni d. Ministru de Justiție aci, ca să ne dea lămuriri.

Voci. Nu a făcut expunerea de motive d. Ministru de Justiție actual.

«*D. Ministru de Culte.* D. Ministru de Justiție actual a avut timp să'l studieze, căci s'a discutat în Senat acest proiect de lege, și cu acea ocaziune a putut să mediteze asupra lui. Eu nu 'l pot susține, pentru că dela început mă găsesc într'o

mare contradicțiune cu d-v.; pentru că d-v. ziceți că acest art. 150 se referă și la Românii cari nu sunt de religie creștină ortodoxă, și eu zic că se referă numai la Românii ortodoksi.

«Cer dar amânarea acestui proiect de lege până la sosirea Ministrului titular, ca să dea explicații și să își apere proiectul, căci eu, necunoscând intențiunile sale, sunt în neputință a 'l apăra, fără de a intra în lungi și mari desvăliuri, materia fiind serioasă și de ordine publică. Cum vedeți, nu cer retragerea, ci cer amânarea discuției până mâine, când Ministerul titular dela Justiție se va găsi față în această Adunare.

D. C. *Boerescu*. D. Ministru de Interne a cerut amânarea până se va revizui capitolul întreg, și d. Ministru al Cultelor cere amânarea până va veni d. Ministru de Justiție ca să dea lămuriri. Nu înțeleg (ilaritate).

D. *Ministru de Interne*. Este un ce, într'adevăr, curios; dar cauza este că d. Ministru de Justiție nu este aci, și numai d-lui poate să zică cel din urmă cuvânt, căci d-lui a studiat chestiunea în fond, cu ocaziunea discuțiunei ce a avut loc în Senat asupra acestui proiect de lege.

«*Voci*. Să se amâne.

Se pune la vot amânarea și se primește. (*Mo-*

nitorul Oficial No. 18 dela 24 Ianuarie 1870 ; pag. 94, și No. 19, pag. 97).

Proiectul de lege s'a amânat, dar, pentru ședința următoare, pentru ca Ministrul titular, Vasile Boerescu, să dea explicațiuni.

În ședința următoare însă, la 22 Ianuarie 1870, președintele Consiliului de Miniștrii a citit Adu-nărei mesagiul prin care Măria Sa Domnul anunță primirea demisiunii lui Boerescu din funcțiunea de Ministru al Justiției, și însărcinarea, adinterim cu portofoliul Justiției, a Ministrului Lucrărilor Publice, Dim. Ghica.

Pus din nou în cercetare proiectul de lege, a luat cuvântul G. Mărzescu, Ministrul Cultelor.

«Retrag acest proiect de lege, zice Mărzescu, pentru că atunci când s'a redactat codul civil și capitolul relativ la impedimentele de căsătorie, nu s'au consultat canoanele bisericești, și înțelegeți prea bine că într'o instituțiune așa de importantă, la care societatea întreagă se interesează, trebuie ca să se pună armonie între legea civilă și legea bisericească, căci canoanele bisericești sunt legi și formează baza religiunii noastre ...

«Proiectul de lege de față relativ la art. 150, e o lucrare cu totul parțială și relativă la o sin-

gură piedică de căsătorie. Prin urmare, guvernul retrage proiectul de lege și se obligă a prezenta un alt proiect, care să fie relativ la întregul sistem de impedimente, cu alte vorbe să fie o lucrare complectă». (*Monitorul Oficial* No. 20 dela 27 Ianuarie 1870, pag. 104).

În urma unei discuțiuni urmate între Ministrul Cultelor, președintele Consiliului, Al. Lahovari și Petre Grădișteanu, acesta din urmă a declarat că își însușește proiectul de lege¹²⁾, iar Al. Lahovari a cerut să se ia în discuție și să se pună la vot proiectul ca pornit din inițiativă parlamentară, rămânând apoi guvernului dreptul de a nu îl supune sancțiunei Domnului.

Proiectul nu s'a pus la vot, căci în considerațiunea art. 43 din regulamentul Camerei, președintele a ținut să 'l comunice guvernului, ca pe orice proiect de lege, necunoscut și nestudiat încă, venit din inițiativă parlamentară.

¹²⁾ D. Grădișteanu a prezentat biuroului și următoarea declarațiune, scrisă chiar de d-sa : «Proiectul de lege pentru abrogarea art. 150 din codul civil, votat de Senat, retrăgându-se de guvern, se însușește de subsemnații : P. Grădișteanu, Cioflan, G. G. Meitani, Șefendache, Al. Lahovari, Brăescu, M. Râmnicănu, C. N. Răcoță, C. Văleanu»..

Pe declarațiune este pusă rezoluția președintelui Camerei, Gr. Balș : «Se va comunica guvernului, conform art. 43 din reglement». (Dos. Adunării deputaților No. 85 lit. c, sesiunea XI, anul 1867—68).

Pentru acest art. 150, s'a mai făcut vorbă în anul 1871, sub guvernul lui Lascăr Catargi.

În acel an, la 23 Mai, Camerele au fost convocate în sesiune extra-ordinară.

În timpul sesiunilor Camerilor, președinții Corpurilor legiuitoare obișnuiesc să întrebe guvernul ce anume proiecte de lege susține și ce retrage, din cele depuse pe birou.

Cu adresa No. 691 dela 2 Iunie 1871, președintele Consiliului de Miniștri comunică Adunării deputaților că Ministrul Justiției (N. Crețulescu), susține proiectul de lege pentru abrogarea art. 150 din codul civil. La 14 Iunie însă, cu adresa No. 753, tot președinția Consiliului de Miniștri, face cunoscut Camerei că Ministrul Justiției retrage proiectul pentru acea sesiune, spre a-l studia. (Se schimbase Ministrul: Nicolae Crețulescu la 8 Iunie 1871, trecuse Ministru la Lucrările Publice, iar la Justiție venise, ad-interim, Gheorghe Costaforu, Ministrul Afacerilor Străine). Adunarea, atunci, la 18 Iunie, a și înapoiat Ministerului Justiției originalul proiectului de lege, cu adresa No. 722. (Dosarul Adunării deputaților No. 19 lit. c, sesiunea XIV, anul 1870—71).

Pe semne că Gheorghe Costaforu eră în contra abrogării art. 150, căci la 5 Noembrie 1871, cu

adresa No. 1285, Consiliul de Miniștri a comunicat Camerei că guvernul retrage proiectul de lege. (Dosarul Adunării deputaților No. 13 lif. c, sesiunea XV, anul 1871—72).

Se crede că Regele ar fi renunțat, cândva, la prerogativa de a acorda dispense pentru căsătorii. D. Dim. Alexandresco, în lucrarea d-sale «Explicațiunea dreptului civil român», tomul I, partea II, la pag. 23, comentând articolele privitoare la înrudirea și cuscria în linie lăaturalnică, într'o notă spune:

«Printr'un decret din 1866, Regele renunțase la această prerogativă, însă continuă și azi a da dispense, în baza art. 128 și 150, de oarece proiectul de lege pentru abrogarea art. 150, prezentat de fostul ministru Arion și votat de Senat la 19 Februarie 1868, după o apărare înfocată a Episcopului de Argeș, nici până azi n'a trecut încă în Cameră, amânându-se discuțiunea». (Am arătat mai sus că proiectul a fost retras).

N'am putut da de urma acestui decret domnesc.

În Parlament, cu ocaziunea discuțiunii proiectului de lege asupra abrogării art. 150, s'a făcut o aluziune la renunțarea capului Statului.

Ministrul Justiției, Anton Arion, în Senat, a aruncat cuvintele : . .

« . . . astfel vă rog, astăzi sa ne mărginim numai la abrogarea art. 150, adică renunțarea ce face șeful Statului la dreptul de dispensă, întru ceea-ce privește căsătoria dintre veri și cumnate » (Ședința dela 19 Februarie 1868).

Iar d. Petre Grădișteanu, în Cameră . . .

« . . . și această facultate care o avea Domnitorul, de oarece însuși Domnitorul renunță la dânsa, îmi pare că nu putem face alt decât să primim abrogarea art. 150 ». (Ședința dela 20 Ianuarie 1870).

Biserica, nu a rămas nici ea nepăsătoare la puțința ce articolele 144 și 150 din codul civil, dau rudelor apropiate de a se căsători.

Sinodul, în sesiunea de primăvară a anului 1874, s'a ocupat cu chestiunea punerii în concordanță cu sfintele canoane a dispozițiunilor codului civil privitoare la căsătorie, și a intervenit la guvern ca să elaboreze un proiect de lege, prin care să armonizeze căsătoria civilă cu prescrierile cano-nice și cu art. 22 din Constituție.

În anul 1895, Sinodul a ales o comisiune spre a studià din nou chestiunea. Această comisiune, întrunită sub președenția Înalt Prea Sfințitului Mi-

tropolit Primat, a fost de parere ca Sinodul să intervieve pe lângă guvern:

1. A introduce și în codul civil obligațiunea bine-cuvântărei religioase a căsătoriei, cum este în Constituție;

2. A întinde oprirea căsătoriei până la spița 7-a inclusiv a rudeniei colaterale, cum prescrie așezămintele Sf. noastre biserici, iar nu până la spița 4-a, cum prescrie codul civil adoptat dela eterodoxi;

3. A institui pentru despărțirile de căsătorii, un tribunal compus din magistrați în vârstă de 40 ani împliniți și căsătoriți, iar împreună cu ei să ia parte, la procesul de despărțirea căsătoriei, și un reprezentant al bisericei, numit de chiriarhul respectiv.

Aceste desiderate au fost comunicate Ministerului Justiției cu adresa Ministerului Cultelor No. 3635 din 1895.

În ședința dela 21 Octombrie 1903, Sinodul a dat iarăși un vot pentru armonizarea legii civile cu cele bisericesti, în privința căsătoriei, vot care de asemenea a fost adus la cunoștința guvernului.

Lupta dintre canoane și legea civilă, în privința însoțirii dintre rude, și motivele de a se înfrâna aceste însoțiri, mai sunt pe larg expuse într'o

adresa a Episcopului Eparhiei Huşilor, Silvestru, trimisă Ministerului Justiţiei de către cel al Cultelor cu adresa No. 57492—7961 din 10 Octombrie 1897.

Intristat că drepturile bisericeii sunt călcate de legea civilă, şi vorbind de dispensele de rudenie pentru căsătorii, Episcopul zice :

«In timpurile de mai înainte, posibilitatea unei dispense pentru căsătorii în grade interzise se ştia şi se cerea doar de unii bărbaţi însemnaţi ai ţărei, în nişte împrejurări cari prezentau o mare însemnătate, iar nu numai dintr'un simplu gust de a lua cineva pe o rudă a sa, sau pentru motivul de a nu se înstrăina averea.

«In tot cazul starea de lucruri de astăzi, provoacă dihonii între autoritatea civilă şi cea religioasă, între păstoriţi şi păstori, lucru ce nu e bine».

Şi în adevăr, sunt Episcopi eparhioţi cari refuză şi azi de a acorda dispense religioase pentru căsătoriile dintre veri şi cumnaţi. Unii dintre aceştia s'au mulţumit numai cu celebrarea căsătoriei civile.

Un concordat trebuie făcut cu biserica.

Dar să reiau firul chestiunii.

M'am abătut din drum, am ocolit puţin, pentru că am crezut util să fac să se vadă concepţiunea

pe care credințele religioase ale timpului, o puteau da asupra însoțirii dintre rude, pentru că am crezut util să fac să se vadă variile înțelegeri sub care a fost luat, de către unii din oamenii noștri mari din generațiunea trecută, art. 150¹³⁾ de care voesc să mă servesc, spre a sprijini mai bine o afirmațiune a mea din studiul de mai înainte.

Afirmațiunea este — am spus mai sus — că textele din broșura oficială, care se deosebesc de cele din manuscris și *Monitorul Oficial*, nu sunt modificări aduse legii lui Cuza după promulgarea ei, ci sunt chiar dispozițiunile legislative prescrise de Consiliul de Stat, dar omise de copişti în manuscrisul prezentat lui Cuza-Vodă că să'l semneze.

Reamintesc : manuscrisul codului civil a fost semnat de Cuza la 26 Noembrie 1864 ; publicațiunea în *Monitorul Oficial*, cu ocaziunea promulgării legii, a început la 4 Decembrie 1864 și s'a terminat la 19 Ianuarie 1865 ; broșura, ediția

¹³⁾ D. B. M. Missir, într'un articol publicat în *Dreptul* cu No. 65 din 1881, se ocupă de art. 150 dintr'un alt punct de privire, și conchide că acest articol permite acordarea dispensei pentru căsătorie, între afini de gradul al treilea și al patrulea.

oficială, a apărut în Aprilie 1865, când s'a și distribuit autorităților judecătorești ; iar colecțiunea de legi a lui Boerescu, apărută în Mai sau Iunie, și căreia i s'a dat un caracter de oficialitate, a fost distribuită de către Ministerul Justiției, autorităților judecătorești, în luna Iulie 1865, «spre a se servi la studiul legii civile și cu această colecțiune».

Am arătat cum este redactat art. 150 în manuscris și *Monitorul Oficial*, și care este redacțiunea lui din broșura oficială și colecțiunea lui Boerescu. În aceste din urmă publicațiuni, art. 150 zice : «Cu toate acestea, Domnul, pentru motive grave, va putea acorda dispensă din prohibițiunile cuprinse în art. 144 din acest cod, *adică pentru căsătoriile dintre cumnați și cumnate, și pentru cele dintre veri și vere*».

Adaosul «adică pentru căsătoriile dintre cumnați, etc », este o modificare adusă codului civil posterior decretului de sancționare, or, această dispozițiune există în manuscrisele, în conceptele aprobate de Consiliul de Stat, dar a fost omisă de copisti în decretul de sancționarea legii ?

Da, această dispozițiune există în conceptele aprobate de Consiliul de Stat.

Alexandru Crețescu, unul dintre membrii Con

siliului de Stat, care a luat parte la lucrarea codului civil — și care în deosebi a lucrat acest cod, a declarat Kogălniceanu în ședința Camerei dela 20 Ianuarie 1870 — a publicat un «Comentariu al codicelor României Alexandru Ion».

Prima fascioară a publicațiunei acestui comentariu, a apărut în Ianuarie 1865 ; a doua, în Februarie 1865 ; a treia, în Martie și alte făscioare mai târziu.

În făscioara II-a, la pag. 95, Crețescu, vorbind de aplicarea legilor străine în România, zice : «Dacă legea ar admite servitutea, poligamia, incestul, trebuiăm oare să tolerăm în pământul nostru înființarea sclaviei, contractarea de căsătorii legitime cu mai multe femei în acelaș timp ; căsătoria între frate și soră (art. 144), *sau căsătoria fără dispensă domnească, între cumnați sau între veri* (art. 150)?

«Putear'am să lăsăm moralitatea publică expusă a fi bântuită în regulă, de aceea-ce noi considerăm un scandal? Evident că nu».

În făscioara IV, la Cap. III, sub titlul «Despre actele de căsătorie», Crețescu reproduce articolele din codul civil cu privire la însușirile cerute spre a se putea săvârși o căsătorie, și la pag. 243 se găsește art. 150, cu aceeași coprire ca și

în broșura oficială și în colecțiunea Boerescu, cari au apărut mai târziu.

Orice altă probă este de prisos. Crețescu nu putea lua acel adaos în Ianuarie sau Februarie 1865, nici din broșura oficială, nici din colecția Boerescu, cari nu văzuseră încă lumina, ci numai din conceptele Consiliului de Stat, cari conțineau dispozițiunile legislative ale codului civil și pe cari el le cunoștea, le avea la îndemână, ca unul ce luase parte la lucrarea codului.

De altfel, față cu credințele religioase ale timpului, art. 150 nici nu putea avea altă redacțiune ¹⁴⁾.

Trec peste importanța deosebirei de text din acest articol, și peste gravele consecințe ce ar decurge dintr'o interpretare că textul adevărat al articolului nu ar fi cel din broșura oficială, ci acela din manuscris sau *Monitorul Oficial*.

¹⁴⁾ Mihail Kogălniceanu (o mai repet odata) a declarat în ședința Camerei dela 20 Ianuarie 1870, ca Ministru de Interne, că chiar după acest articol (cel cu redacțiunea din broșura oficială, Domnul nu are drept să dea dispense de rudenie pentru căsătorie la ortodoksi. Vederile legiuitorului la 1864 ar fi fost ca acest articol să nu se aplice ortodoxilor, ci numai populațiunei aparținând religiunilor după cari căsătoria este permisă între rude mai apropiate. Kogălniceanu era în măsură să cunoască vederile legiuitorului, căci era șeful guvernului la 1864, când s'a terminat lucrarea codului civil.

Pentru ca să închei, voi mai adăoga un cuvânt la cele zise, când am afirmat că nici *Monitorul Oficial*, în care s'a publicat legea, cu ocaziunea promulgărei ei, nu poate fi luat ca text autentic al codului civil.

Se cunosc formalitățile de îndeplinit pentru ca o lege să existe, pentru ca ea să fie executorie și pentru ca să devie obligatorie.

Sanctiunea, adică consimțământul, votul Capului Statului, face ca legea să existe; *promulgarea*, adică actul prin care Capul Statului atestă existența legii, face ca legea să fie executorie; *publicațiunea*, adică actul prin care legea este adusă la cunoștința cetățenilor, face ca ea să devie obligatorie.

O lege nepublicată nu obligă pe nimeni; publicul nu o cunoaște și nici nu e în măsură să știe dacă ea există.

Din *Monitorul Oficial*, în care s'a publicat codul civil, lipsesc opt articole dela secțiunea *Despre obligațiuni divizibile și nedivizibile*: art. 1058 până la 1065. Vine întrebarea: care este autoritatea dispozițiunilor acestor texte de lege? Ele vor fi existând, or fi executorii; dar cine le știe? și cine a putut fi în măsură să le știe? căci

actul de încunoștințare, despre ființa lor, nu s'a îndeplinit.

Poate cineva impune efectele obligațiunilor divizibile și nedivizibile, așa cum le-a rânduit legiuitorul, cetățenilor, când aceștia habar nu au că acele efecte sunt rânduite printr'o lege?

În ipoteza că *Monitorul Oficial* în care s'a publicat codul civil, ar fi textul autentic al codului, acele opt articole, pentru public, nu există.

Cu acestea am complectat, cred, studiul publicat acum 10 luni.

Propunerea de a se fixa textul codului civil, are un rost și încă un rost adânc. Ea răspunde unui interes obștesc.

Așa e gândirea mea.

Dar felurile de a gândi sunt varii. Psihologii spun multe asupra gândirii omenești.

